

İMAR PLANLARINA KARŞI AÇILACAK İPTAL DAVALARI ÖZELİNDE DAVA AÇMA SÜRESİ

TIME BAR APPLICABLE TO CANCELLATION LAWSUITS ARISING OUT OF ZONING PLANS

Elif Merve GÜLEÇ*

Özet: “İmar”, bir bölgenin yaşam koşullarının uygun olmasını sağlamak, yerleşim yerini geliştirip güzelleştirmek anlamına gelmektedir. İmar planları ise, bu amaçları sağlamaya yönelik olarak taşınmazların kullanım biçimlerini ve amaçlarını ortaya koyan belgelerdir. Bir yönüyle “kamu yararı” amacı taşıyan bu planlar, aynı zamanda bireysel çıkarlara da hizmet etmektedir. Çatışan bu çıkarlar arasındaki dengenin sağlanması, imar planlarına karşı dava açma süresi kavramı ile giderilmeye çalışılmaktadır. Dava açma süreleri, aynı zamanda Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan ve kişilere yargı mercilerine başvurma imkânı sunan “hak arama özgürlüğü” ile de ilintilidir. Düzenleyici işlem olduğu kabul edilen imar planlarına karşı açılacak olan dava açma sürelerinin başlangıcı genel hüküm niteliğindeki İYUK m.7/4 ve de özel ilân ve itiraz süreleri getiren 3194 sayılı İmar Kanunu m. 8 ile öngörülen kurallar uyarınca belirlenir. Bu süreler, temel hak ve özgürlükler lehine yorumlanarak, “İmar Planlarının İptali İstemiyle Açılacak Davaların Süresi” adı altında incelenmiştir. Buna ilişkin sınırlar belirlenirken Danıştay, Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararları esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Düzenleyici İşlemler, İmar Planları, İptal Davası, Dava Açma Süresi, Dava Açma Süresinin Başlaması

Abstract: “Zoning” is defined as an activity aiming at providing a suitable living condition at a specific region and enhancing residential areas. In this connection, zoning plans define the methods of and purposes for the utilization of lands with a view to achieve these objectives. While these plans primarily serve the purpose of “public interest,” they also serve private interests. Balancing these conflicting interests is sought through the concept of the statute of limitations applicable to lawsuits that challenge zoning plans.

* elifmerveg@gmail.com, ORCID: 0009-0000-0974-3386, Makalenin Gönderim Tarihi: 24.02.2025, Kabul Tarihi: 26.03.2025

Statute of limitations is also closely related to the “right to seek legal remedies,” which is safeguarded by the Article 36 of the Constitution, enabling individuals to access judicial authorities. Time limits for filing lawsuits against a zoning plan, being a regulatory act, are governed by the general provisions set forth in the Article 7/4 of the Administrative Trial Procedure Law (İYUK) and the special announcement and objection periods introduced by the Article 8 of the Zoning Law No. 3194.

In this Article, these time limits are interpreted in favor of fundamental rights and freedoms, and are examined under the heading of the “Statute of Limitations Applicable to Cancellation Lawsuits Against Zoning Plans.” While setting these legal and procedural limits, case law including decisions of the Council of State (Danıştay), Constitutional Court (AYM), and the European Court of Human Rights (ECHR) have all been taken into consideration.”

Key Words: Regulatory Acts, Zoning Plans, Cancellation Lawsuit, Time Limit for Filing a Cancellation Lawsuit, Commencement of the Time Limit

GİRİŞ

Dava açma süresi, yargı mercilerine yapılan başvuruların belirli bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilmesini zorunlu kılan hukuki bir sınırlamadır. İdari dava açma süresi ise idari işlem veya eylemler nedeniyle menfaatlerinin ve/veya haklarının ihlâl edildiğini düşünenlerin, bu işlemlere karşı yargı yoluna başvurabilecekleri süreyi ifade eder.

İdarenin işlem ve eylemlerinin hukuka uygunluk yönünden yargısal denetimi, hukuk devleti ilkesinin temel gereğidir. İdari davalar, bu denetimi sağlayan araçlardır. Bu sayede idarenin hukuka bağlılığı sağlanır ve keyfi uygulamaların önüne geçilir.¹ Bununla birlikte, idari işlem ve eylemlerin sürekli ya da uzunca bir süre dava tehdidi altında kalmasının “*idare ile yönetilenler arasındaki uyumsuzlukların sonunun alınamayacağı*”, “*toplum huzurunun bozulacağı*”, “*kamu hizmetinin olumsuz yönde etkileneceği*”, böylece “*hukukî güvenlik*” ilkesinin zedeleyeceği kaygısıyla,² idari yargı sistemini benimsemiş olan tüm ülkelerde olduğu gibi bizde de idari davalar için belli bir süre koşulu getirilmiştir.

¹ Metin Günday, İdari Yargılama Hukuku, 3. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2024, s. 287 vd.

² Ender Ethem Atay, İdari Yargılama Usulü, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, s.227; Duran, Lûtfi: “İdari Kazada Dava Açma Müddeti (İdari Müruru Müddet),” *İÜHFD Sayı XI*, s.237 vd. (240).

Ancak belirtmek gerekir ki, daha ziyade yükümlendirici ve sınırlandırıcı bir algı yaratan dava açma süresi kavramı, aynı zamanda Anayasa m. 36 ile güvence altına alınan ve kişilere yargı mercilerine başvurma imkânı sunan hak arama özgürlüğü ile de ilintilidir. Şöyle ki; idari davaların açılmasının belli bir süre koşuluna bağlanmasıyla, Anayasa m. 36'da güvence altına alınan hak arama özgürlüğüne bir sınır getirilmektedir. Bu durum, hak arama özgürlüğünün temel unsurlarından biri olan mahkemeye erişim hakkını da doğrudan etkilemektedir.

Anayasa m. 13'e göre temel hak ve özgürlükler ancak kanunla sınırlanabileceğinden, dava açma süresinin ve bu süreye ilişkin kuralların kanunla belirlenmesi gerekir. Anayasa m. 142/1'e göre de "*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir*". Yargılama usulüne ilişkin olması nedeniyle, dava açma süresinin belirlenmesinde yasa koyucu takdir yetkisine sahiptir. Ancak yasa koyucu bu konudaki takdir yetkisini kullanırken, "...Anayasa'da belirlenen kurallara bağlı kalmak ve adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütlerini gözetmek..."³ ve bu bağlamda Anayasa m. 13'te yer alan ölçülülük ilkesini dikkate almak zorundadır.⁴⁴ AİHM de mahkemeye erişim hakkının mutlak bir hak olmadığını, iç hukukta meşru amaçlara dayalı sınırlamalara tâbi tutulabileceğini kabul etmektedir. Ancak bu sınırlamaların, hakkın özünü zedeleyecek ölçüde erişimi fiilen imkânsız kılması ve uygulanan sınırlama ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir denge kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede getirilen sınırlamaların, -Türkiye'nin de tarafı olduğu- AİHS m.6/1 ile bağdaşması mümkündür.⁵ Yine AİHM'ye göre, dava süresine ilişkin kuralların yargı mercilerince mahkemeye erişim hakkının kullanılmasını imkânsız kılacak derecede katı bir biçimde yorumlanmaması ve uygulanmaması gerekir.⁶

Gerek AYM ve gerekse AİHM tarafından kabul edilen bu ilkeler doğrultusunda, kanun koyucu tarafından öngörülen dava açma süresi, ne mahkemeye erişim hakkını anlamsız kılacak ölçüde kısa, ne

³ AYM, E.2006/23, K.2010/27, T. 04.02.2010, (RG. 02.12.2010-27773).

⁴ AYM, Baş. No: 2017/16292, T. 23.06.2020, (RG.30.07.2020/31201).

⁵ AİHM, Mesutoğlu/Türkiye, Başvuru No. 36533/04, T. 14.10.2008.

⁶ AİHM, Beles/Çek Cumhuriyeti, Baş. No 47273/99, T. 12.11.2002, AİHM Eşim-Türkiye, Başvuru No. 9273/81, T. 17.09.2013.

de hukukî güvenliği zedeleyecek kadar uzun olmalıdır. Bu süre, hukuk devleti ilkesinin bu iki gereği arasında bir denge kurulmak suretiyle belirlenecektir.⁷

Daha önceleri doksan gün olan dava açma süresi, İYUK m.7/1’de hukukî güvenlik gereğine daha fazla önem atfedilerek kısaltılmış, bireysel idari işlemlerle düzenleyici idari işlemler arasında bir ayırım yapılmadan, özel kanunlarda aksine bir süre öngörülmemeyen hallerde Danıştay ve idare mahkemelerinde altmış, vergi mahkemelerinde ise otuz gün olarak belirlenmiştir. Yargı kararları ve de öğretide, imar planlarının da idarenin düzenleyici işlemlerinden olduğu kabul görmektedir.⁸ İmar planların iptali istemiyle açılacak davalar vergi mahkemelerinin görevine girmediğinden, bu davalar da İYUK m.7/1 uyarınca genel dava süresi olan altmış gün içinde açılacaktır.

Anayasa m.125/3 ve İYUK m.7/2’-a’ya göre, bireysel idari işlemlere karşı açılacak davalarda süre yazılı bildirimi izleyen günden itibaren başlar. Düzenleyici işlemlere karşı açılan davalarda bu işlemlerle ilgili olan herkese yazılı olarak bildirilmesinin mümkün olmaması nedeniyle, İşlemle ilgili olan herkese yazılı olarak bildirilmesi mümkün olmayan düzenleyici işlemlere karşı açılacak olan davalarda sürenin hangi tarihten itibaren başlayacağı İYUK m.7/4’de düzenlenmiştir. Bu süre, ilânı gereken düzenleyici işlemlerde ilân tarihini izleyen günden başlar. Ancak; düzenleyici işlemlerle genel ve soyut hukuk kuralları konulduğundan ve bu kuralların da bireysel işlemlerde olduğu gibi bir defa uygulanmakla tükenmeyip sürekli olarak uygulanmaları söz

⁷ Şeref Gözübüyük/Turgut Tan, *İdare Hukuku Cilt II İdari Yargılama Hukuku*, 8.Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 2016, s.801

⁸ Bkz. Danıştay, 6. D. E.1991/582, K.1992/447, T. 04.02.1892 (Danıştay Dergisi, Sayı:86, s.316). Halil Kalabalık, *İmar Hukuku Dersleri*, Ankara, 2014, s. 231; Yıldızhan Yayla, *İdare Hukuku*, İstanbul 2009, s. 163. Bununla birlikte, imar planlarının düzenleyici işlem olduğunda kuşku bulunmamakla birlikte, aynı zamanda kendine özgü nitelikler barındıran tipik bir düzenleyici işlem olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bkz. Ayhan Tekinsoy, “İmar Planlarının Hukuksal Niteliği, İmar Planı İptalinin Bu Plana Dayanılarak Verilmiş Ruhsatlar Üzerindeki Etkisi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl: 66, S: 2, Bahar 2008, s.48, Tekinsoy, imar planlarının, özellikle tek parsel yönünden işlem yapıldığında bireysel işlem niteliğinin ön plana çıktığını ifade etmektedir. Nusret İlker Çolak, *İmar Hukuku*, 2. Baskı, LevhaYayınları, İstanbul, 2014, s.48. Serdar Yılmaz, *İmar Planlarının Hukuki Rejimi*, Seçkin Yay., Ankara, 2021, s.358 vd.

konusu olduğundan,⁹ ilgililere düzenleyici işlemlerin uygulanması üzerine uygulanan işlemle birlikte dayanağı olan düzenleyici işlemi de birlikte dava edebilme olanağı tanınmıştır. Diğer yandan; İYUK m.11/1’de, ilgililerin idarî dava açmadan önce idarî işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılmasını üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan dava açma süresi içinde istemleri halinde, bu yöndeki başvurunun işleme başlamış olan dava açma süresini durduracağı hüküm altına alınmıştır. İYUK m.11/1’de bireysel idarî işlemlerle düzenleyici idarî işlemler arasında bir ayırım yapılmamış olduğundan,¹⁰ uygulamada düzenleyici işlemlere karşı İYUK m.11’deki kurallara göre yapılan başvuruların da dava açma süresinin durmasına yol açacağı kabul edilmektedir.¹¹ Bunun bir yansıması olarak, imar planlarının iptali istemiyle açılacak davalarda da davaya konu yapılacak planlara karşı 3194 sayılı İK ile itiraz yolu özel olarak düzenlenmiş ve bu itiraz üzerine de dava açma süresinin durması sağlanmıştır.

I. İPTAL DAVASINA KONU YAPILABİLECEK İMAR PLANLARI

İmar planları, genel bir tanım vermek gerekirse, büyüklü-küçüklü çeşitli arazi parçalarının (bölge, il, belde, köy gibi) mevcut ve gelecekteki kullanım biçimlerini fiziki olarak gösteren mekânsal işlemlerdir.¹² İK m.8’de bölge planları ile nazım ve uygulama imar planından söz edilmekte ve bu planların tanımı yapılmaktadır. Ayrıca, bu Kanun m. 5/14’te çevre düzeni planı tanınmaktadır.

İmar planları, menfaati ihlâl edilenler tarafından hukuka (Anayasa’ya, kanunlara, yönetmeliklere, plân hiyerarşisini ifade eden kademeli birliktelik ilkesine, kamu yararına, şehircilik ilkelerine ve

⁹ Bkz. Tahsin Bekir Balta, İdare Hukuku Genel Konular, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:117, Ankara, 1970, s.178; Metin Günday, İdare Hukuku, İmaj Yayınevi, 11. Baskı, Ankara 2017, s.231.

¹⁰ Bahtiyar Akyılmaz/Murat Sezginer/Cemil Kaya, Türk İdari Yargılama Hukuku, Türk İdari Yargılama Hukuku, 9.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023, s.398; Günday, İdari Yargılama Hukuku, s. 340.

¹¹ Bkz. Danıştay 10. D., E.2020/3337, K.2021/3181, T. 09.06.2021; Danıştay İDDK., E.2018/4436, K.2019/1671, T. 11.04.2019 (Kazancı, 20.02.2025)

¹² Yayla, s. 160.

planlama esaslarına) aykırı olduğu iddiasıyla açılan iptal davalarına konu yapılabilir.

A. Bölge Planları

Bölge planları; bölgelerin sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanacak olan planlardır. Bu planlar, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği m.4/1-ı uyarınca 1/250.000,1/500.000 veya daha üst ölçek haritalar üzerinde şematik ve grafik dil kullanılarak hazırlanır. Bu planları yapma yetkisi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na aittir (1 numaralı CB Kararnamesi m.97/1-d ve 102).

B. Çevre Düzeni Planı

Çevre düzeni planı, İK m.5/14'e göre, "...varsa mekânsal strateji planlarının hedef ve stratejilerine uygun olarak yerleşim, gelişme alanları ve sektörlere ilişkin alt ölçekli planları yönlendiren, genel arazi kullanım kararları çerçevesinde ilke ve kriterleri belirleyen, bölge, havza veya il bütününde hazırlanan, plan hükümleri ve raporuyla bir bütün olan..." plandır. Çevre düzeni planları, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği m.4/1-c'ye göre, bir il sınırını aşan bölge, havza ve il düzeyinde olmak üzere, 1/50.000 veya 1/100.000 ölçekli haritalar üzerinde yapılır. Bölge ve havza düzeyindeki çevre düzeni planlarını yapma yetkisi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na aittir (1 numaralı CB Kararnamesi m. 102/1-a ve b). İl çevre düzeni planını yapma yetkisi ise; büyükşehir belediyesi olmayan illerde il özel idaresi ile il belediyesine (İl Özel İdaresi Kanunu m.6/1-a), büyükşehir belediyesi bulunan yerlerde de büyükşehir belediyesine aittir.

C. Nazım İmar Planı- Uygulama İmar Planı

Öncelikle belirtmek gerekir ki, mekânsal planlardan mekânsal strateji planları ile çevre düzeni planlarının yapılması zorunlu olmayıp, eğer bu planlar varsa nazım ve uygulama imar planlarının bu

planlara uygun olması gerekir.¹³ Ancak, nazım imar planları ile uygulama imar planlarının yapılması zorunludur.¹⁴ Bu nedenle, imar planlarına karşı açılacak davaların süresi bu makalede yapılması zorunlu olan bu planlar bağlamında ele alınmış ve incelenmiştir.

1. Nazım İmar Planları

İK m. 5/2'ye göre nazım imar planları, "...varsa bölge planlarının mekana ilişkin genel ilkelerine ve varsa çevre düzeni planlarına uygun olarak halihazır haritalar üzerinde, yine varsa kadastral durumu işlenmiş olarak çizilen ve arazi parçalarının; genel kullanım biçimlerini, yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklüklerini, nüfus yoğunlukları ve eşiklerini, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere düzenlenen, plan hükümleri ve raporuyla beraber bütün olan planlardır".

Nazım imar planları, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği m.4/1-i uyarınca büyükşehir belediyelerinde 1/5000 -1/25.000 arasındaki her ölçekte (5126 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu m.7/1-b), diğer illerde ise 1/5.000 ölçekte yapılır. Ancak uygulama imar planlarının ön koşulu olan nazım imar planının genellikle 1/5000 ölçekte olması gerekmektedir.¹⁵

2. Uygulama İmar Planları

İK m. 5/3'e göre uygulama planları, "... tasdikli halihazır haritalar üzerinde varsa kadastral durumu işlenmiş olarak nazım imar planı esaslarına göre çizilen ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren planlardır."

Uygulama planları, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği m.4/1-i uyarınca 1/1.000 ölçeklidir.

¹³ Yılmaz, s.166. Nazım ve uygulama imar planları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ruşen Keleş/Ayşegül Mengi, İmar Hukukuna Giriş, İmge Yayınevi, Ankara, 2014, s.54 vd.

¹⁴ Bkz. Kalabalık, s. 239.

¹⁵ Yılmaz, s.211 vd., Aynı yönde bkz. Danıştay 6. D., E.1993/2488, K.1993/4600, T. 04.11.1993 (Legalbank, 20.02.2025).

II. İMAR PLANLARINA KARŞI DOĞRUDAN DAVA AÇILMASI

A. Planların Yapılması ve İlân Edilmesi

Nazım imar planlarını yapma yetkisi belediyelere ait olup (3194 sayılı Kanun m.8/1-b), bu planların görüşülmesi ve karara bağlanması kural olarak belediye meclisinin görevidir (5393 sayılı Belediye Kanunu m.18/1-c). Belediyelerin nazım imar planı yapma yetkileri yer yönünden sınırlandırılmıştır. Belediyeler belediye sınırları ile belediye mücavir alanını kapsayan alanlarda geçerli olmak üzere bu planları yapabilirler. Belediye mücavir alanı dışında kalan alanlarda nazım imar planı yapma yetkisi ise il özel idarelerine aittir. Büyükşehir belediye idarelerinde nazım imar planlarını yapmak yetkisi büyükşehir belediyesine aittir (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu m. 7/1-b). Büyükşehir belediyesi sınırları il sınırı ile örtüştüğünden, büyükşehir belediyesinin mücavir alanı söz konusu olamaz.

Uygulama imar planları yapma yetkisi; büyükşehir belediyesi olmayan illerde belediye sınırı ve mücavir alanda belediyelere, bu alanlar dışında ise il özel idarelerine aittir. Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde ise bu planları yapma yetkisi ilçe belediyelerine aittir. Ancak ilçe belediyeleri, büyükşehir belediye idaresince yapılan nazım imar planının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde uygulama imar planlarını yapmadıkları takdirde, uygulama planlarını yapma yetkisi büyükşehir belediyesine geçer. Büyükşehir belediyeleri, ilçe belediye meclislerince kabul edilen uygulama imar planlarını denetleme yetkisine de sahip olup, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu m. 15/son uyarınca büyükşehir belediye meclisi ilçe belediyeleri tarafından kabul edilen uygulama imar planlarını gelişinden itibaren üç ay içinde nazım imar planına uygunluk yönünden inceleyerek aynen ya da değiştirerek kabul edebilir. Büyükşehir belediye idarelerine tanınan bu yetki idarenin bütünlüğü ilkesi doğrultusunda bir tür idari vesayet yetkisidir. Ancak üç ay içinde büyükşehir belediye meclisince görüşülmeyen planlar onaylanmış sayılır.

İK m.8'e göre belediyeler tarafından yapılacak olan nazım ve uygulama imar planları, belediye meclisince onaylandıkları tarihte yürürlüğe girer. Planlar, onay tarihinden itibaren belediye başkanlığınca belirlenen yerlerde ve ilgili idarelerin internet sitelerinde eş zamanlı

olarak bir ay süreyle ilân edilir. Ayrıca, ilânın nerede yapıldığına ilişkin bilgilendirme ilânı, askı süresiyle eş zamanlı olarak ilgili muhtarlık panolarında duyurulur. Plân değişikliği durumunda ise, değişikliğe konu alanda görülebilir şekilde en az iki tabela ile ve otuz gün süreyle bilgilendirme yapılması zorunludur. İlân süresi içinde planlara itiraz edilebilir; itirazlar, belediye meclisi tarafından on beş gün içinde değerlendirilerek kesin karara bağlanır. Belediye ve mücavir alan sınırları dışında, valilik tarafından re'sen yapılan veya ilgililerine yaptırılan imar planları, valilikçe uygun görülüp onaylandığı tarihte yürürlüğe girer. Söz konusu planlar, valilikçe belirlenen ilân yerlerinde ve ilgili idarelerin internet sitelerinde eş zamanlı olarak bir ay süreyle ilân edilir. Bu planlara ilân süresi içinde yapılan başvurular, valilik tarafından incelenerek kesin karara bağlanır.

B. Dava Açma Süresinin Başlaması

İYUK m.7/4 uyarınca, ilânı gereken düzenleyici işlemlerde dava süresi ilân tarihini izleyen günden itibaren işlemeye başlayacaktır. Bu genel kural, imar planlarına karşı açılacak olan davalarda, planların ilânına ilişkin olarak İK m.8'de yapılan özel düzenleme ile birlikte uygulanacaktır.

Öncelikle, planlara karşı açılacak davanın süresi, bir aylık ilân süresinin dolduğu tarihi izleyen günden itibaren işlemeye başlayacaktır. Her ne kadar İK md.8'de imar planlarının belediye meclisince/valilikçe onayladıkları tarihte yürürlüğe gireceği belirtilmiş ise de yürürlük tarihi itibarıyla dava açma süresinin başlayacağını söylemek mümkün değildir. Ayrıca ilânın İK m.8'de belirlenen biçim ve usulde yapılması gerekir. Başka bir ifadeyle, imar planlarının salt ilân edilmeleri dava açma sürelerinin başlaması için yeterli olmayıp, bu ilân öngörülen biçim ve usulde yapılmalıdır. Öngörülen usule uygun ilân edilmeyen planlara karşı dava açma süresinin işlemeye başladığı kabul edilemez.¹⁶

İK m.8'de düzenlenmiş olan itiraz yolu zorunlu bir başvuru yolu olmayıp, ilân süresi içinde yapılacak ve ilân süresinin sona ermesinden

¹⁶ Danıştay 6. D., E.2023/6917, K.2023/10192, T. 28.12.2023, (danistay.gov.tr, 19.02.2025)

itibaren işlemeye başlayacak olan dava açma süresi durduracak olan ihtiyarî bir başvuru yoludur. Bu nedenle, ilgilinin ilân süresi içinde itiraz etmeyip; bu sürenin dolmasından itibaren süresi içinde doğrudan dava açmış olması halinde, idarî merci tecavüzü nedeniyle dava dilekçesinin İYUK m.15/1-e uyarınca planı onaylayarak yürürlüğe koyan idareye tevdiine karar verilmesi de mümkün değildir.

Onaylanmak suretiyle yürürlüğe giren bir imar planı, bu aşamada henüz kesinleşmiş sayılmaz. Zira, planın kesinlik kazanması; ya bir aylık askı süresi içerisinde herhangi bir itirazın yapılmaması hâlinde askı süresinin sona ermesiyle ya da bu süre zarfında yapılan itirazların idarece değerlendirilip karara bağlanması sonucunda mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, ilân süresi henüz tamamlanmadan açılan davaların, dava konusu işlemin kesin ve yürütülebilir nitelikte olmaması nedeniyle İYUK m. 15/1-b uyarınca dava şartı yokluğu sebebiyle reddedilebileceği ileri sürülebilir. Gerçekten de Danıştay'ın bazı kararlarında, henüz kesinleşmemiş bir planın hukuken icra edilebilir nitelik taşımadığı ve bu nedenle dava konusu edilemeyeceği sonucuna varılmıştır.¹⁷ Bununla birlikte, henüz kesinleşmemiş olan bir plana karşı açılan davanın, İYUK m.15/1-b uyarınca reddedilmesi yerine, planın kesinleşmesine kadar bekletilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.¹⁸ Plan kesinleştikten sonra davacının planın iptalinde halen kişisel ve güncel menfaati devam ediyor ise davaya devam olunması, aksi takdirde davanın konusuz kaldığına karar verilmesi daha isabetli bir yaklaşım olacaktır.

C. Dava Açma Süresinin Durması

İYUK m.11'e göre, ilgililer dava açılmadan önce idari işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi ya da yeni bir işlem yapılmasını üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan talep

¹⁷ Örneğin bkz. Danıştay İDDK., E.2003/521, K.2003/609, T. 18.09.2003 (Lexpera, 20.02.2025).

¹⁸ Ancak, Danıştay'ın görüşü aksi yöndedir. Bkz. Danıştay İDDK., E.2003/521, K.2003/609, T. 18.09.2003. Ayrıca; Danıştay'a göre, onaylandıktan sonra ilân edilmeksizin uygulamaya konulan bir imar planı, kanunla öngörülen usul tamamlanmaksızın tesis edilmiş bir işlem olacağından, bu şekil noksanlığı nedeniyle iptali gerekmektedir. Bkz. Danıştay 6. D., E.1999/5104, K. 2001/576, T. 16.01.2001 (Legalbank, 20.02.2025)

ettiklerinde işlemeye başlamış olan dava süresi duracak, otuz gün içinde cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılacak; isteğin reddedilmesi ya da reddedilmiş sayılması halinde dava süresi yeniden işlemeye başlayacak ve başvuru tarihine kadar geçmiş süre de toplam süreye dâhil edilecektir.

İK md.8’de düzenlenmiş olan itiraz da İYUK m.11’de düzenlenmiş olan başvuru ile bazı farklılıklar göstermesine karşın, dava açma süresinin durmasına yol açacak bir başvurudur. Buna göre, İYUK m.11’e göre yapılacak olan başvurunun dava açma süresi içinde yapılması gerekmekte, İK m.8/b kapsamındaki başvurunun (itirazın) ise bir aylık ilân (askı) süresi içinde; yani henüz dava açma süresi başlamadan yapılması öngörülmüştür.¹⁹ Ayrıca, İYUK m.11 uyarınca yapılan başvurunun hangi süre içinde karara bağlanacağı belirtilmemiş ve fakat otuz gün içinde yanıt verilmezse reddedilmiş sayılacağı belirtilmişken, İK m.8/b’ye göre yapılan itirazın belediye meclisi/valilikçe on beş gün içinde karara bağlanacağı hüküm altına alınmıştır.

İK m.8/b’ye yönelik Danıştay uygulamasına göre, itiraz askı süresi içinde yapılmış olması koşuluyla, hangi gün yapıldığına bakılmaksızın, bu itiraz ilân süresinin sona erdiği tarihi izleyen günden itibaren işlemeye başlayan dava açma süresini durdurucu etki doğurur.²⁰ Bu durumda, dava açma süresinin yeniden işlemeye başlayacağı tarih, İYUK m. 11’de yer alan düzenleme uyarınca belirlenmektedir. Şöyle ki; itirazın ilân süresinin sona erdiği günü takip eden otuz gün içinde idarece reddedilmesi halinde, ret kararının tebliğ edildiği tarihten

¹⁹ Danıştay 6. D., E.2000/5692, K.2001/6248, T. 10.12.2001 (Legalbank, 22.02.2025). Ayrıntılı bilgi için bkz. Cafer Ergen, Danıştay İçtihatlarıyla İmar Hukuku, Seçkin Hukuk, Ankara, 2012, s. 29-29.

²⁰ Danıştay 6. D., E.2023/1140, K.2023/5174, T. 25.05.2023 (Lexpera, 22.02.2025). Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, İYUK m. 20/A ile bu maddede sayma yoluyla belirlenen davalar ivedi yargılama usulüne tabi tutulmuştur. Danıştay’ın bir kararına göre, İYUK m. 20/A uyarınca Hazine ve Maliye Bakanlığı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan imar planlarının ivedi yargılama usulüne tabi olması nedeniyle, bu işlemlere karşı (30 günlük) özel dava açma süresinin öngörülmüş olup, İYUK m.11 maddesi hükümleri uygulanmayacağına imar planlarının ilân-askı tutanağında ve her türlü ilân araçlarında ilgililere açıkça bildirilmesi zorunlu olup, söz konusu bildirimin yapılmadığı durumlarda dava açma süresinin genel dava süresi olarak uygulanması gerekir. Bkz. Danıştay 6. D., E.2024/1802, K.2024/3145, T. 21.05.2024. Ayrıca bkz. Danıştay 6. D., E.2019/17552, K.2022/8515, T. 11.10.2022 (Lexpera, 23.02.2025).

itibaren kalan süre işlemeye başlar. Öte yandan, itiraz başvurusunun otuz gün içinde karara bağlanmaması durumunda, başvuru zımnen reddedilmiş sayılır ve bu durumda dava açma süresi, otuz günlük sürenin dolduğu tarihi izleyen günden itibaren kaldığı yerden işlemeye devam eder.²¹ Danıştay'ın bu yaklaşımı hak arama özgürlüğü ile de uyumlu olmuştur. Bu bağlamda, zımni ret süresinin hesaplanmasında itirazın incelenip karara bağlanacağı sürenin on beş gün olarak belirlenmiş olmasının önemi yoktur. Zira; on beş günlük bu süre itirazı karara bağlayacak mercii süratle hareket etmeye sevk etmek için konulmuş bir düzenleyici süre niteliğindedir.

İlân süresinin sona ermesinden itibaren yapılan başvuruya, otuz günlük yasal bekleme süresi içinde kesin nitelikte olmayan bir yanıt verilmesi ve ardından açık ret cevabının sonradan iletilmesi veya başvurunun otuz gün geçtikten sonra yanıtlanarak reddedilmesi hâllerinde, dava açma süresinin hangi tarihten itibaren yeniden işlemeye başlayacağı hususu uygulamada tereddüt yaratmaktadır. Bu sorun, İYUK m.11 kapsamında yapılan başvurular bakımından da gündeme gelmiş olup, Danıştay'ın yerleşik uygulaması, yasal otuz günlük bekleme süresi geçtikten sonra verilmiş ret cevaplarının, sürenin yeniden başlatıcı etkisi bulunmadığı yönündedir.²² Ancak İYUK m.11/3'de, İYUK m.10/3'ün aksine, bu konuda açık bir düzenleme bulunmamasına rağmen, otuz günlük sürenin geçmesinden sonra verilecek olan ret yanıtının tebliğinden itibaren durmuş olan dava açma süresinin yeniden işlemeye başlamasına yasal bir engel de olduğu da söylenemez.²³ Aksine, İYUK m.11/3'de açıkça iki halde, yani duran sürenin isteğin açıkça reddedilmesi ya da otuz gün içinde yanıtsız bırakılarak reddedilmiş sayılması hallerinde dava açma süresinin yeniden işlemeye başlayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu maddede, birinci halde dava süresinin yeniden işlemeye başlayabilmesi için isteğin mutlaka otuz gün içinde açıkça reddedilmesi gerektiği yönünde düzenleme yoktur. Bu nedenle, otuz gün içinde cevap verilmemesi üzerine İYUK

²¹ Danıştay 6. D., E.2016/3251, K.2021/11, T. 18.01.2021. Aynı doğrultuda Danıştay 6. D., E.2009/5621, K.2011/1308, T. 13.05.2011 (Lexpera, 23.02.2025).

²² Danıştay, 5. D., E.1991/3142, K.1992/226, T. 06.02.1992 (Legalbank, 23.02.2025); Turgut Candan, Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, Yetkin Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2023, s. 615 ile Gözübüyük/Tan, s. 864 aynı görüştedir.

²³ Günday, İdari Yargılama Hukuku, s.346.

m.11/3'de belirtilen süre içinde dava açılmamış ya da açılan dava süre aşımı nedeniyle reddedilmiş olsa dahi, otuz gün geçtikten sonra verilecek bir ret yanıtının tebliğinden itibaren sözü edilen süre zarfında davanın açılması mümkün olmak gerekir. Aksini kabul etmek, başvuru üzerine duran sürenin yeniden işlemesine yol açacak hallerden biri olan “açık ret” halini anlamsız hale getirecektir.²⁴ Ayrıca; GÜNDAY'ın da vurguladığı üzere, m.11'e göre yapılan başvuru da dilekçe hakkı kapsamında bir başvuru olup, Anayasa'nın 74'üncü maddesi uyarınca idarenin bu başvuruyu gecikmeksizin yanıtlamak yükümlülüğü bulunduğundan, idarenin bu anayasal yükümlülüğünü geciktirerek yerine getirmiş olmasının mahkemeye erişim hakkının düşmesine yol açması da düşünülemez.²⁵ Danıştay 6. Dairesi'nin 18.03.2015 gün ve E.2013/673, K.2015/1617 sayılı kararında AİHM'nin Mesutoğlu-Türkiye kararına da yollamada bulunarak, İYUK m.11 uyarınca yapılan başvurunun zımnî ret süresi içinde yanıtlanmaması üzerine oluşan zımnî retten sonra açık ret üzerine dava açma süresinin yeniden işlemeye başlayacağı sonucuna ulaşmıştır.²⁶ Lâkin 6. Daire'nin bu kararı sürekli bir içtihat haline gelmemiş, aynı Dairenin daha yeni tarihli bir kararı aksi yönde olmuştur.²⁷ Bu karar ile İYUK m.11 uyarınca yapılan başvurunun zımnî ret süresi geçtikten sonra cevaplandırılmış olması halinde, dava açma süresinin ret cevabının bildirildiği tarihten değil, zımnî ret kararının olduğu tarihten itibaren yeniden işlemeye başlayacağı gerekçesiyle, davayı süresinde görüp esasını karara bağlayan idare mahkemesi kararı bozulmuştur.

Belirtmek gerekir ki; Danıştay, İK m.8'e göre ilân süresi içinde itiraz edilmemiş olsa da bu sürenin bu sürenin sona ermesini müteakip işlemeye başlayan idari dava açma süresi içinde genel düzenleme olan İYUK m.11'e göre bir başvuru yapılmasını da mümkün görmektedir. Nitekim; Danıştay “...plânlara karşı askı süresinin son gününü izleyen günden itibaren 60 günlük yasal idarî dava açma süresi içinde 2577 sayılı

²⁴ E. Müzeyyen Durkal, İdari Makamların Sükutu, Seçkin Yayınları, Ankara 2018, s.187; Onur Karahanoğulları, “Zımnî Retten Sonra Gelen Yanıtlarda Dava Açma Süresi”, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/zimni-redsonradangelenyanit.pdf>, (E. T. 04.03.2025), s. 8.

²⁵ Günday, İdari Yargılama Hukuku, s.347.

²⁶ AİHM, Mesutoğlu-Türkiye, Başvuru No: 36533/04, T. 14.10.2008.

²⁷ Danıştay, 6. D., E.2015/6767, K.2020/8648, T. 02.10.2020.

Yasa'nın 11.maddesi kapsamında başvuruda bulunulması halinde ise, işleme-ye başlayan idarî dava açma süresinin duracağı..." zımnî ret süresi içinde yanıt verilmemesi halinde isteğin reddedilmiş sayılacağı ve dava açma süresinin kaldığı yerden yeniden işlemeye başlayacağı sonucuna ulaşmıştır.²⁸

III. İMAR PLANLARININ UYGULAMA İŞLEM İLE BİRLİKTE DAVA EDİLMESİ

Düzenleyici işlemlere karşı ilân tarihinden itibaren öngörülen süre içerisinde dava açılmamış olması, bu işlemlerin bir daha yargı denetimine konu edilemeyeceği anlamına gelmemektedir. İYUK m.7/4'e göre, ilânı gereken bir düzenleyici işleme dayalı kesin ve yürütülmesi gereken bir uygulama işlemi yapıldığında, ilgililer, bu uygulama işleminin kendilerine yazılı olarak bildirildiği tarihten itibaren dava açma süresi içinde şu seçimlik haklara sahiptir:

- Sadece düzenleyici işlemi
- Sadece uygulama işlemi
- Veya her iki işlemi birlikte

dava edebileceklerdir.²⁹ Başka bir ifadeyle, düzenleyici işleme dayanılarak tesis edilen bireysel uygulama işleminin ilgisine yazılı olarak bildirilmesiyle birlikte, bu uygulama işleminin dayanağını oluşturan düzenleyici işlem yönünden de dava açma süresi yeniden işlemeye başlayacaktır.³⁰ Daha önce ilân edilmekle birlikte süresi içinde dava

²⁸ Danıştay 6. D., E.2000/5692, K.2001/6248, T. 10.12.2001 (Legalbank, 23.02.2025).

²⁹ Günday, İdari Yargılama Hukuku, s.322

³⁰ Bkz. Danıştay, İDDK., E.2012/523, K.2013/3371, T. 31.10.2013 (Lexpera, 21.02.2025). Bununla birlikte, düzenleyici işlem ile buna dayalı uygulama işleminin birlikte dava konusu edilmesinden sonra, idare tarafından uygulama işleminin geri alınması hâlinde, artık düzenleyici işleme yönelik iptal talebinin esasının incelenmesine gerek bulunmamaktadır.

Zira, düzenleyici işlemin uygulama işlemi aracılığıyla yargı denetimine açılabilmesi, ancak hukuki sonuç doğurmuş bir uygulama işleminin varlığına bağlıdır. Nitekim, Danıştay 6. D., E.1994/2883, K.1994/286, T. 14.09.1994 kararında da bir düzenleyici işlem olduğunda kuşku bulunmayan imar plânı ile ona dayalı olarak tesis edilen kamulaştırma işleminin birlikte iptal davasına konu yapılmasından sonra idarenin kamulaştırma işleminden vazgeçmesi üzerine imar plânına ilişkin iptal isteminin incelenemeyeceğine karar verilmiştir.

konusu edilmeyen düzenleyici işlemlerin, somut bir uygulama işlemi yoluyla ilgililere yöneltilmesi hâlinde, yeniden yargı denetimine tabi tutulmasına olanak tanıyan bu yolla bireylerin mahkemeye erişim hakkı korunmaktadır. Uygulama işlemine dayanak olan düzenleyici işlemin hangi tarihte yapılmış olduğunun kural olarak önemi yoktur. Ancak İK m. 8'e 14.02.2020 tarih ve 7221 sayılı Kanun ile eklenen paragraf ile, imar plânları bakımından bu kurala bir istisna getirilmiştir. Buna göre; imar plânlarına ya da değişikliklerine karşı, bunların kesinleştiği tarihten itibaren her halde beş yıl içinde dava açılabilir. ³¹ Bir imar planına ya da değişikliğine dayalı bir uygulama işlemi yapılsa dahi, artık bu süre geçtikten sonra o plan değişikliğinin iptali istenemeyecektir. Bununla birlikte, sözü edilen paragraf hükmünün yürürlüğe girmesinden önce bu gibi plân ya da plân değişikliklerine karşı İYUK m.7/4 uyarınca açılmış olan davaların sonuçlandırılması gerekecektir. ³² Danıştay'ın bir başka kararında ise, bir adım daha öteye gidilerek ve de hukukî güvenlik ilkesine dayanılarak, ilgili düzenlemenin yürürlüğe girdiği tarihten önce kesinleşmiş olan imar ve parselasyon planlarına uygulanamayacağı sonucuna varılmıştır. ³³

Düzenleyici işlemlerin yargı denetimine konu edilebilmesini mümkün kılan uygulama işlemleri, uygulamada çoğunlukla bireysel

³¹ İK m. 8'deki bu kuralın parselasyon planlarına karşı her halükârda 5 yıl içinde dava açılabilir olması hükmü Anayasa m. 36'da güvence altına alınan hak arama özgürlüğünün kullanılmasını imkânsız hale getirdiği ileri sürülerek iptali istemiyle AYM'ye başvurulmuştur. Ancak yüksek Mahkeme, ... "bu planların kesinleşebilmesi için bir ay süreyle ilgili idarede asılması ve mutav vasıtalarla duyurulması gerektiği ve kesinleşme tarihinden itibaren herhâlde beş yıl içinde dava açılabilirliği dikkate alındığında söz konusu işlemlerin bir an önce sonuçlandırılması için ihtiyaç duyulan dava açma süresinin başlamasına ilişkin belirlenen usulün dava açmayı aşırı derecede zorlaştırmadığı da açıktır. Ayrıca taşınmaz mülkiyetine ilişkin hukuki güvenlik ve istikrar ile kişilerin bir an evvel daha sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamalarının temini amacıyla öngörülen beş yıllık dava açma süresinin kişilerin dava haklarını kullanabilmeleri açısından kısa ve yetersiz olduğu da ileri sürülemez" gerekçesiyle iptal istemini reddetmiştir. Ancak, karşı oy yazılarında da belirtildiği gibi, böyle bir sınırlama senelerdir şehir dışında ikamet edenler vb. ihtimaller yönünden, yazılı bildirim zorunluluğu da öngörülmemiş olması nedeniyle, haklı nedenlerin varlığı durumu dikkate alınmasına olanak tanımadığından mahkemeye başvurma hakkına aykırı olacaktır. Bkz. AYM, E.2021/20, K.2022/84, T. 30.06.2022 (RG. 6/9/2022-31945).

³² Günday, İdari Yargılama Hukuku, s.322.

³³ Danıştay 6. D., E.2021/8663, K.2023/5800, T. 12.06.2023 (Lexpera, 22.02.2025).

nitelikli işlemler (örneğin yapı izni, imar durumu, parselasyon planı gibi) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, özellikle aralarında normlar hiyerarşisi bulunan düzenleyici işlemler söz konusu olduğunda, uygulama işlemi rolünü üstlenen işlemin de başlı başına bir düzenleyici işlem niteliği taşıması mümkündür. İYUK m.7/4'de de düzenleyici işlemin dava edilmesini sağlayacak olan işlemin mutlaka bireysel nitelikli bir işlem olması gerektiği belirtilmemiştir. Danıştay da İK m. 5'e göre imar plânları arasındaki hiyerarşik ilişkinin (kademeli birlikteliğin) diğer düzenleyici işlemlerden farklı olduğundan ve bu nedenle alt ölçekli plânların, düzenleyici işlem olmakla birlikte, üst ölçekli bir plânın uygulanması amacıyla yapıldığından hareketle, nazım veya uygulama imar planının onaylanmasından sonra henüz bireysel bir uygulama işlemi tesis edilmemiş olsa dahi, bu planlarla birlikte üst ölçekli plana da dava açılabilceğini, ayrıca alt ölçekli plana karşı açılan davalarda, öğrenme üzerine üst ölçekli planın da iptalinin talep edilebileceğini içtihat altına almıştır.³⁴ Bu gerekçe doğrultusunda, örneğin 1/5000 ölçekli bir nazım imar plânına karşı süresi içinde dava açılmamış olsa dahi, bu plânın uygulanması için 1/1000 ölçekli bir uygulama imar plânı yürürlüğe sokulduğunda, nazım imar plânı için dava açma süresi yeniden işlemeye başlayacaktır.³⁵

İYUK m.7/4 uyarınca, ilgililer, dayanak düzenleyici işlemi dava konusu etmeksizin, yalnızca uygulama işlemini dava edebilirler. Bu kapsamda, dava konusu yapılmamış ya da dava edilebilme süresi geçmiş olan bir düzenleyici işleme dayanılarak tesis edilen uygulama işlemi, bağımsız olarak iptal davasına konu edilebilir. Nitekim, özellikle imar planları ve plan değişiklikleri gibi ilan edilmek suretiyle yürürlüğe giren ve belirli bir süre sonunda kesinleşmiş sayılan düzenleyici işlemler yönünden, kesinleşme tarihinden itibaren beş yıl geçmiş olması nedeniyle doğrudan dava konusu edilmeleri artık mümkün olmasa bile, bu düzenleyici işlemlere dayanılarak tesis edilen bireysel ni-

³⁴ Danıştay İDDGK., E.2005/2477, K.2005/2822, T. 15.12.2005. Aynı yönde Danıştay 6. D., E.2014/5361, K.2017/4559, T.06.06.2017 (Lexpera, 20.02.2025).

³⁵ Bununla birlikte, Danıştay 16. D., E. 2015/12250, K.2015/3495, T. 09.06.2015 (Lexpera, 23.02.2025). Anılan kararında, genel bir yönetmeliğe dayanılarak çıkarılan alt düzenleyici işlemin, uygulama işlemi niteliği taşımadığı gerekçesiyle, her iki düzenleyici işlemin birlikte dava konusu edilemeyeceği yönünde karar verilmiştir.

telikli uygulama işlemleri, süresi içinde iptal davasına konu edilebilir. Yargı yeri, sadece uygulama işleminin iptali istemiyle açılan davada, bu işlem dayanağı olan düzenleyici işleme uygun olsa dahi, düzenleyici işlemin hukuka aykırı olduğu kanısında ise düzenleyici işlemin iptali yönünde hüküm kuramayacak olsa da, o işlemin varlığını ihmal ederek uygulama işleminin iptaline karar verebilecektir.³⁶ Ayrıca, Yüksek Mahkeme, 1/1000 ölçekli uygulama planı 1/5000 ölçekli nazım imar planına uygun olarak hazırlanmışsa, nazım imar planına dava açılmadan salt uygulama imar planına dava açılmasını hukuka aykırı bulmuştur.

SONUÇ

Bu makalede imar planlarının genellikle düzenleyici işlemlerden olduğu kabul edilerek, Danıştay kararları ve öğretide düzenleyici işlemlere karşı açılacak dava süresinin hangi tarihten itibaren işlemeye başlayacağını belirleyen İYUK m.7/4'deki genel nitelikteki kuralın imar planlarına karşı açılacak olan davalar özelinde nasıl uygulandığı ele alınmıştır. Bu makalede ayrıca, dava açma süresinin durmasını genel olarak düzenleyen İYUK m.11'in imar planlarına karşı açılacak davalarda uygulanma şekil ve yöntemi incelenmiştir.

Danıştay kararlarında; AİHM ve Anayasa Mahkemesi içtihatları doğrultusunda, örneğin üst ölçekli planların bu planlara dayanılarak yapılan ve düzenleyici işlem niteliğinde olan alt ölçekli planlarla birlikte dava edilebilmesi mümkün görülerek, planlara karşı açılan davaların süresinin hesaplanmasında katı yorumlardan kaçınıldığı görülmüştür. Buna karşılık, imar planlarına karşı açılacak dava süresinin durması konusunda ise; örneğin yapılan itirazların zımnî ret süresi olan otuz günden sonra açıkça reddedilmesi durumunda dava açma süresinin açık ret kararının yazılı olarak bildirildiği tarihten değil de otuz günlük sürenin dolduğu tarihten itibaren yeniden işlemeye başlayacağını kabul edilmesiyle, genellikle katı bir yorum yönteminin benimsendiği gözlemlenmiştir.

³⁶ Candan, s. 574-575, Danıştay, 5. D., E.2002/3255, K.2005/5075, T. 17.04.2005, s. 219.

Kaynakça

Kitaplar

- Akyılmaz Bahtiyar, Sezginer Murat, Kaya Cemil, Türk İdari Yargılama Hukuku, 9.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023.
- Atay Ender Ethem, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2021.
- Balta Tahsin Bekir, İdare Hukuku Genel Konular, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:117, Ankara, 1970.
- Candan Turgut, Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, Yetkin Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2023.
- Çolak Nusret İlker, İmar Hukuku, XII Levha Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014.
- Ergen Cafer, Danıştay İçtihatlarıyla İmar Hukuku, Seçkin Hukuk, Ankara, 2012.
- Eroğlu Durkal Müzeyyen, İdari Makamların Sükutu, Seçkin Yayınları, Ankara 2018.
- Gözübüyük Şeref, Tan Turgut, İdare Hukuku Cilt II, İdari Yargılama Hukuku, Turhan Kitabevi, 8.Baskı, Ankara 2016.
- Günday Metin, İdare Hukuku, İmaj Yayınevi, 11. Baskı, Ankara 2017.
- Günday Metin, İdari Yargılama Hukuku, Turhan Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 2024.
- Kalabalık Halil, İmar Hukuku Cilt-1, Seçkin Hukuk, 6. Baskı, Ankara, 2014.
- Keleş Ruşen, Mengüş Ayşegül, İmar Hukukuna Giriş, İmge Yayınevi, Ankara, 2014.
- Yayla Yıldızhan, İdare Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2009.
- Yılmaz Serdar, İmar Planlarının Hukuki Rejimi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

Makaleler

- Duran Lütfi, "İdari Kazada Dava Açma Müddeti (İdari Müruru Müddet)", *İHFM*, Cilt:IX, S:1-1, s.237 vd.
- Karahanogulları Onur, "Zimnî Retten Sonra Gelen Açık Yanıtlarda Dava Açma Süresi", <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/zimniredsonradangelenyanit.pdf>, (E. T. 04.03.2025)
- Tekinsoy Ayhan, "İmar Planlarının Hukuksal Niteliği, İmar Planı İptalinin Bu Plana Dayanılarak Verilmiş Ruhsatlar Üzerindeki Etkisi", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl: 66, S: 2, Bahar 2008, s. 46 vd.

İnternet Kaynakları

- <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>
- <https://karararama.danistay.gov.tr>
- <https://www.lexpera.com.tr>
- <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/anaindex.html>
- <https://hudoc.echr.coe.int>
- <https://legalbank.net/arama>
- <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/zimniredsonradangelenyanit.pdf>,

HUKUK MAHKEMESİNİN BEKLETİCİ SORUN KARARI ÜZERİNE CEZA MAHKEMESİNDE VERİLEN HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI KARARININ ETKİSİ*

EFFECT OF THE POSTPONEMENT OF THE ANNOUNCEMENT
OF THE VERDICT GIVEN IN THE CRIMINAL COURT UPON THE
DECISION OF THE CIVIL COURT ON THE PENDING ISSUE

Murat BİLDİR**

Özet: Mahkemenin önüne gelen uyuşmazlıkta karar verebilmesi, başka bir mahkeme veya idarî merciin kararına bağlıysa bekletici sorun kurumu gündeme gelir. Bekletici sorun kararı yalnızca hukuk mahkemeleri için verilmez, ceza mahkemesi kararlarının da beklenmesi mümkündür. Zira bazı ceza mahkemesi kararları, hukuk mahkemesi açısından bağlayıcı nitelik taşır. Kararı beklenen ceza mahkemesi, farklı şekillerde hüküm tesis edebilir. Söz konusu mahkeme, sanık hakkında bir mahkûmiyet kararı verip bu kararın açıklanmasını, yani hukukî sonuç doğurmasını da engelleyebilir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması olarak isimlendirilen bu kararın, hukuk mahkemesi açısından bağlayıcı olup olmadığı tartışılmalıdır. Kanun koyucu, Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı üzerine, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunu -bazı değişikliklerle- yeniden ihdas etmiştir. Bu kanundan önce verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarının hukuk mahkemeleri tarafından bağlayıcılığı meselesi, -azalarak da olsa- bir süre daha güncelliğini koruyacaktır. Bu nedenle öncelikle bu dönemde verilen kararlar açısından değerlendirme yapılacaktır. Öte yandan, bahsedilen değişiklikler, hükmün açıklanması-

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Doktora Programının “Medeni Usul Hukukunda Bekletici Sorun ve Benzer Kurumlar” dersinde sunulan seminer ödevinin, Prof. Dr. İbrahim Aşık ve dersi alan diğer arkadaşlarımdan değerli görüşleri dikkate alınarak genişletilmiş hâlidir. Dersi alan arkadaşlarıma ve Sayın Prof. Dr. İbrahim Aşık’a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

** Arş. Gör., İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Usûl ve İcra-İflas Hukuku Anabilim Dalı, murat.bildir@bakircay.edu.tr ORCID: 0000-0002-0242-7476, Makalenin Gönderim Tarihi: 08.01.2025, Kabul Tarih: 21.03.2025

nın geri bırakılması kararlarının hukuk mahkemesinde bağlayıcı olup olmadığı tartışmasını etkileyeceğinden, konunun bu yönüyle de ele alınması gerekir.

Anahtar Kelimeler: Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Bağlayıcılık, Bekletici Sorun, Hukuk Mahkemesi, Ceza Mahkemesi Kararı, 7499 sayılı Kanun

Abstract: If the court's decision in a dispute before it is dependent on the decision of another court or administrative authority, the institution of the pending issue comes to the fore. The pending issue decision is not only given for civil courts, it is also possible to wait for criminal court decisions. Because some criminal court decisions are binding for civil courts. The criminal court whose decision is awaited may rule in different ways. The court in question may also give a conviction decision about the defendant and prevent the announcement of this decision, that is, from having legal consequences. It should be discussed whether this decision, called the postponement of the announcement of the verdict, is binding on the civil courts. The legislator has re-established the institution of postponement of the announcement of the verdict -with some changes- upon the annulment decision of the Constitutional Court. The issue of the bindingness of the postponement of the announcement of the verdict decisions given before this law by civil courts -albeit decreasingly- will continue to be relevant for a while longer. Therefore, an evaluation will be made primarily in terms of the decisions given in this period. On the other hand, since the mentioned changes will affect the discussion on whether the decisions to postpone the announcement of the verdict are binding in the civil court, this aspect of the issue should also be addressed.

Keywords: Postponement of the Announcement of the Verdict, Binding, Pending Issue, Civil Court, Criminal Court Decision, Law no. 7499

GİRİŞ

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) 165. maddesine göre, bir davada hüküm verilebilmesinin başka bir davaya, idari makam tarafından yapılacak bir tespite veya dava konusuyla ilgili bir hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığına bağlı olduğu durumlarda bekletici sorun kararı verilebilmektedir. Bu düzenleme gereğince mahkeme, bir "bağlılık ilişkisi" söz konusu ise başka bir mahkemenin ve bu arada ceza mahkemesinin kararına kadar yargılamayı bekletebilir.

Hukuk mahkemesi tarafından bekletici sorun kararı verilmesi üzerine, ceza mahkemesi tarafından kovuşturmayla devam edilerek sanık hakkında hüküm verilir. Ceza mahkemesi tarafından verilen hüküm, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) 74. maddesine göre,

bekletici sorun kararı veren hukuk mahkemesi tarafından belli ölçüde dikkate alınır. Söz konusu madde uyarınca, ceza mahkemesinin verdiği hükümdeki bazı hususlar açısından, hukuk mahkemesinde görülen yargılama bakımından bir bağlayıcılık ortaya çıkar. Bununla birlikte, kararı beklenen ceza mahkemesi, sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurduktan sonra bu hükmün açıklanmasını da erteleyebilir veya diğer bir ifadeyle hukukî sonuç doğurmasını engelleyebilir. Bu durumda, ortada açıklanmış (sonuç doğuran) bir hüküm değil, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı (HAGB) vardır. Çalışmamızda, bekletici sorun kararı üzerine ceza mahkemesi tarafından verilen HAGB kararının, bekletici sorun kararı veren hukuk mahkemesindeki davaya etkisi değerlendirilmektedir.

HAGB kararı, mahkûmiyet kararını içeren, ancak onun hukukî sonuç doğurmamasını ifade eden kendine özgü bir karardır. Bu kendine özgülük, bekleyen mahkemenin bu kararla bağlı olup olmayacağı sorusuna kolaylıkla yanıt verilmesini önlemektedir. Zira bir yandan mahkûmiyet kararı, sanığın suça konu eylemi gerçekleştirdiğini ve ceza verildiğini gösterirken diğer yandan söz konusu karar, henüz açıklanmadığı için yapılan tespitlerin bağlayıcı olup olmadığı noktasında duraksama oluşmaktadır. Bu nedenle öğretide, HAGB kararlarının hukuk mahkemesinde bağlayıcı olarak kabul edilip edilmemesi gerektiği hususu tartışmalıdır. Ayrıca, bekletici sorun kararı veren mahkemenin aradaki bağlantının varlığını kabul etmiş olduğu ve bu nedenle artık HAGB kararındaki tespitlerle bağlı olacağı da ileri sürülmektedir. Dolayısıyla, bekletici sorun kararı üzerine ceza mahkemesinde bir HAGB kararı verilmişse, bu kararla bağlı olunup olunmadığı noktasında, bekletici sorun kurumunun şartları ve sonuçları da etkili olmaktadır.

Bekletici sorun kararı veren hukuk mahkemesinin, HAGB kararıyla bağlı olmayacağı ihtimalde bu karardan yararlanıp yararlanamayacağı veya bu karardaki tespitlerden farklı yönde karar verip veremeyeceği de değerlendirilmesi gereken bir sorundur.

Tüm bunların yanında, yakın zamanda yürürlüğe giren Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 7499 sayılı Kanun ile birlikte, Anayasa Mahkemesi (AYM) kararları da dikkate alınarak getirilen bazı değişikliklerle yeni bir HAGB düzenle-

mesi ihdas edilmiştir. Bu değişikliklerden çalışmamız açısından önemli olanı, kanun koyucunun HAGB kararlarına karşı istinaf ve temyiz kanun yoluna başvurulmasının önünü açmış olmasıdır. Böylece, zaten tartışmalı olan HAGB kararlarının hukuk mahkemesine etkisi, yeniden ele alınması gerekli bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Biz de çalışmamızda anılan değişikliğin, HAGB kararlarının hukuk mahkemesindeki bağlayıcılığı tartışmasına etkisini ele alacağız. Ancak bu durumun anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için anılan değişiklik öncesindeki tartışmanın da ortaya konulması gerekir. Ayrıca, kanun değişikliği öncesinde verilen HAGB kararlarının hukuk mahkemelerine etkisinin bir süre daha devam edecek olması, anılan değişiklik öncesindeki tartışmanın ele alınmasını gerektiren diğer bir sebeptir.

Bu kapsamda çalışmamızda öncelikle bekletici sorun ve şartları hakkında genel bilgilere ve çalışmamız açısından önemli tartışmalı durumlara yer verilmiş, ardından hukuk mahkemesinin ceza mahkemesini beklemesi ve ceza mahkemesi kararıyla bağlı olduğu durumlar ele alınmıştır. Daha sonra ise HAGB kararlarının bekletici sorun kararı veren mahkemeye etkisinin değerlendirilebilmesi için bu kararın niteliği, karara karşı başvuru yolları ve kesinleşmesi ele alınmıştır. Son olarak ise tüm bu hususlar değerlendirilerek HAGB kararının, bekletici sorun kararı veren hukuk mahkemesinin kararına etkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

I. BEKLETİCİ SORUN

A. BEKLETİCİ SORUN VE ŞARTLARI

Görülmekte olan bir davada ortaya çıkan ve asıl sorun (uyuşmazlık) hakkında bir karar verilebilmesi için çözülmesi gerekli olan ön sorun, başka bir mahkemenin veya idarî makamın görev alanına giriyorsa mahkemece bu sorun hakkında verilen kararın kesinleşmesine kadar beklenmesi yönünde bir karar verilmesiyle bekletici sorun ortaya çıkmış olur.¹

¹ Öğretide bekletici sorun hakkında -bazı farklılıkları bulunmakla birlikte- benzer tanımlar yapılmıştır. Bkz. Hakan Pekcanıtez, "Bekletici Sorun", *Ege Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1980, C. 1, S. 1-4, s. 252; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Cilt 3, 6. Bası, Demir Yayıncılık, 2001, s. 3213-3214; Saim Üstündağ, *Medeni*

Bekletici sorun kararı verilebilmesi için çözümü bir başka mahkemenin² veya idarî makamın görev alanına giren bir ön sorun bulunması gerekir. Mahkemenin kendi görev alanına giren bir konuda ortaya çıkan ön sorun hakkında kural olarak yine kendisinin karar vermesi gerekir; bu konuda bekletici sorun kararı verilemez.³ Ancak burada mahkemenin görev alanı ile kastedilen görev kuralları değildir.⁴ Bir diğer ifadeyle, mahkeme, somut durum gerektiriyorsa, kendi görev alanına giren bir sorunun çözümü için de başka bir mahkemede görülmekte olan davayı bekleyebilir⁵. Sonuçta mahkeme ya teknik anlamda kendi görevinde olmayan ya da kendi görevinde olsa bile bir başka mahkemede görülmekte olan bir dava için bekletici sorun kararı verebilir.⁶

Bekletici sorun kararı verilebilmesi için bulunması gereken diğer şart, bir bekletici sorun sebebinin varlığıdır. Bekletici sorun sebebi; beklenen davada verilecek kararın bekleyen davayı etkileyecek olma ihtimalini, bu iki dava arasındaki bağlantıyı veya bağlılığı ifade eder.⁷

Yargılama Hukuku, 7. Bası, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 2000, s. 191-192; İbrahim Aşık, Medenî Usul Hukukunda Bekletici Sorun, Seçkin Yayıncılık, 2012, s. 28; Ejder Yılmaz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Cilt 3, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 3190; Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz/Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası, Medenî Usul Hukuku, 9. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023, s. 534; Hakan Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özkes, Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı, 12. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024, s. 316; Abdurrahim Karslı, Medeni Muhakeme Hukuku, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 689; Süha Tanrıver, Medenî Usûl Hukuku, Cilt 1, 5. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024, s. 814-815; Muhammet Özkes, Pekcanitez Usûl-Medenî Usûl Hukuku, Cilt 2, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 1403; L. Şanal Görgün /Levent Börü/Mehmet Kodakoğlu, Medenî Usûl Hukuku, 9. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 380.

² Bekletici sorun kararı verilecek ön sorun, başka bir hukuk mahkemesinin görevine girebileceği gibi farklı yargı kollarındaki mahkemelerin görev alanına da girebilecektir. Bkz. Pekcanitez, s. 265; Aşık, s. 80; Özkes, s. 1405-1406.

³ Kuru, Cilt 3, s. 3242; Pekcanitez, s. 268; Aşık, s. 79-80; Tanrıver, Cilt 1, s. 815; Özkes, s. 1393, 1403.

⁴ Özkes, s. 1393, 1403.

⁵ Bilge Umar, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 488. Benzer şekilde bkz. Pekcanitez/Atalay/Özkes, s. 318; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, s. 381.

⁶ Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, s. 535.

⁷ Bu konuda bkz. Kuru, Cilt 3, s. 3225 vd.; Pekcanitez, s. 269-270; Aşık, s. 81-113; Yılmaz, s. 3190 vd.; Tanrıver, Cilt 1, s. 817-818; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 539; Özkes, s. 1406-1411.

Bekletici sorun sebeplerinden ilki, bir davada ön sorun olarak ortaya çıkan hususun başka bir davada asıl sorunu oluşturmastır.⁸ Örneğin, sözleşmeden kaynaklı bir alacağın talep edildiği dava ile söz konusu sözleşmenin geçersiz olduğunun tespitine yönelik olarak açılmış davada bu şekilde bir bağlantı söz konusudur. Zira alacak davasında bir karar verilebilmesi için sözleşmenin geçerli olup olmadığı hakkında bir karar verilmelidir. Dolayısıyla alacak davası açısından menfi tespit davasında görülen uyumsuzluk, bir ön sorun oluşturmaktadır. Bu durumda alacak davasına bakan mahkemenin, menfi tespit davasının görüldüğü mahkemenin kararını bekletici sorun yapması yerinde olur. Zira menfi tespit davasında verilen hükmün, alacak davası için kesin hüküm (kesin delil anlamında) etkisi oluşturma ihtimali vardır. Aksi takdirde, her iki mahkeme aynı işi yapacağı için usûl ekonomisine aykırılık oluşacağı gibi çelişen kararlar da ortaya çıkabilecektir. Görüldüğü üzere, burada, davalar arasındaki bağlantı, bekletici sorun kararı yapmak açısından oldukça güçlüdür.⁹ Zira kesin hükmün, kesin delil olarak bağlayıcı bir yönü bulunmaktadır.

Bekletici sorun sebeplerinden ikincisinde ise bekleyen mahkemede ön sorun olarak görülen hususun, kararı beklenen mahkemede asıl sorun olarak ortaya çıkmadığı bir bağıllık-bağılantılılık durumu söz konusudur. Bekleyen davanın, beklenen davaya kısmen veya tamamen bağlı olması, beklenen davanın bekleyen dava açısından etkili veya belirleyici olması, iki dava arasında bağlantı olması hâlinde de bekletici sorun kararı verilebilecektir.¹⁰ HMK m.165/1'e

⁸ Aşık, s. 81 vd.; Özkes, s. 1406.

⁹ Aşık, s. 87.

¹⁰ Bu konudaki açıklamalar için bkz. Aşık, s. 81 vd.; Tanrıver, Cilt 1, s. 817-818; Özkes, s. 1406. Bağlantı şartının davaların birleştirilmesine göre daha dar yorumlanması gerektiği hakkında bkz. Karanlı, s. 691. Aşık burada bekletici sorun kararı veren mahkemede ön sorun olarak ortaya çıkan hususun, beklenen mahkemede de ön sorun olarak ortaya çıktığı bir durumun söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda bkz. Aşık, s. 81, 96 vd. Özkes ise aynı ön sorunun farklı iki mahkemede de ön sorun oluşturmaması durumunda, ön sorun hakkında verilen kararın kesin hüküm etkisi oluşturmaması sebebiyle, bekletici sorun kararı verilemeyeceği görüşündedir. Bkz. Özkes, s. 1406-1407. Belirtmek gerekir ki, bekletici sorun kararı, yalnızca kesin hüküm etkisinin ortaya çıkacağı durumlara hasredilmemiştir. Özellikle bekletici sorun sebeplerinden ikincisinde kural olarak kesin hüküm etkisi ortaya çıkmamaktadır. Bu nedenle her iki mahkemede ön sorun olarak incelenen hususta bekletici sorun kararı verilebileceği kanaatindeyiz.

göre, bir davada hüküm verilebilmesinin, başka bir davaya, idari makamın tespitine yahut dava konusuyla ilgili bir hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığına kısmen veya tamamen bağlı olduğu durumlarda da bekletici sorun kararı verilebilecektir. Bekletici sorun kararı verilirken somut olayın şartlarına göre bağlı-bağılantılı olma hâlinin bulunup bulunmadığı dikkatle ele alınmalıdır. Zira bekletici sorun sebeplerinden ilkinde (ön sorun oluşturma) nazaran burada daha zayıf bir bağlantı söz konusudur.¹¹ Daha önce de ifade edildiği gibi, bekletici sorun sebeplerinden ilkinde, yani beklenen mahkemede asıl sorunun bekletici sorun kararı veren mahkemede ön sorun oluşturduğu durumda, kesin hükmün bağlayıcı etkisi ortaya çıkabilmektedir. Ön sorun – asıl sorun hâli dışında bir bağlantılı-bağlı olma hâli söz konusuysa, yani bekletici sorun sebeplerinden ikincisi mevcutsa burada kesin hükmün bağlayıcı etkisini doğurması mümkün olmadığından davalar arasında bağlantı daha zayıftır.¹² Mahkeme, aradaki bağlantının bekletici sorun kararı yapmak için yeterli düzeyde olup olmadığını değerlendirecektir.

Bekletici sorun kararı verilebilmesi için gerekli olan son şart ise mahkemenin bu yönde bir karar vermesidir. Başka bir ifadeyle, diğer şartlar ne kadar güçlü şekilde ortaya çıkmış olursa olsun, mahkemenin bekletici sorun kararı vermesi gerekir. Dolayısıyla ister bekletici sorun kararı vermenin mahkemeye bırakıldığı bir hâl olsun ister bekletici sorun kararı verilmesi kanunî bir zorunluluk olsun¹³ mahkemenin bu yönde bir kararına ihtiyacı duyulur.¹⁴

Bekletici sorun kararı vermenin zorunlu olduğu hâllerde, hâkimin bekletici sorun kararı vermesi gerekir. Burada bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Öte yandan ihtiyarî bekletici sorun açısından kural olarak

¹¹ Aşık, s. 87.

¹² Aşık, s. 87; Özkes, s. 1408. Aşık ön sorun – asıl sorun dışındaki durumlarda yani bekletici sorun sebebinin ikincisinin gündeme geldiği hâllerde de kesin hükmün bağlayıcı etkisinin ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Bu konuda bkz. Aşık, s. 224.

¹³ Bekletici sorun kararı vermenin zorunlu olduğu hâllere, Anayasa'nın 152. maddesine göre anayasaya aykırılığın somut norm itirazı yoluyla AYM'ye taşınması hâlinde, bu mahkemenin vereceği karara kadar davanın geri bırakılması verilebilir.

¹⁴ Pekcanıtez, s. 272; Aşık, s. 127; Özkes, s. 1413.

bir takdir yetkisinin varlığı kabul edilir.¹⁵ Öğretide bir görüşe göre, bekletici sorun yapılacak davada verilecek karar olmadan yargılamaya devam etmek ve karar vermek mümkün değilse, kanunda açıkça zorunlu olduğu belirtilmese bile, bekletici sorun kararı verilmelidir.¹⁶ Diğer görüş ise hâkime tanınan takdir yetkisinin belirsiz şekilde kısıtlanmaması gerektiğini, bağlayıcı etki hâlinde bile kanun koyucu tarafından bekletici sorun yapma zorunluluğu yüklenmediği çünkü bunun tespitinin kolay olmadığı, hâkimin bekletici sorun şartlarını, somut olayın özelliklerini ve muhtemel gecikmeyi bir arada düşünerek bu konuda karar vermesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷ Bize göre de hâkimin bekletici sorunun şartlarını, aradaki bağlantının-bağlılığın-etkinin düzeyini, somut olayın özelliklerini, bekletici sorun yapmanın faydalarını,¹⁸ sakıncasını¹⁹ ve maliyetini (gecikmeyi)²⁰ değerlendirerek bir karar vermesi gerekir. Bütün bunlar dikkate alındığında bekletici sorun kararı verilecekken takdir yetkisinin doğru kullanılmaması sonucunda yargılamaya devam edilmesi, kararın kaldırılmasına veya bozulmasına sebep olabilecektir. Öte yandan şartları oluşmadan verilen bir bekletici sorun kararı da yargılamaya devam edilemediği için görevi yerine getirmekten kaçınma anlamı taşıyabilir.²¹ Sonuç olarak hâkimin bekletici sorun verme şartları oluşup oluşmadığını dikkatle incelemesi ve buna uygun bir karar vermesi gerekir.

¹⁵ Kuru, Cilt 3, s. 3220; Aşık, s. 127 vd.; Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, s. 538; Özekes, s. 1404; Pekcanitez/ Atalay/Özekes, s. 317; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, s. 382.

¹⁶ Kuru, Cilt 3, s. 3220; Tanrıver, Cilt 1, s. 818; Özekes, s. 1413; Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 317.

¹⁷ Karş. Aşık, s. 128-131.

¹⁸ Aynı iş için iki ayrı mahkemede emek, masraf ve zaman kaybı yapılmayacağından usûl ekonomisi ilkesinin gözetilmiş olacağı ve iki ayrı mahkemenin aynı konuya ilişkin çelişen kararlar verme ihtimali de önlenmiş olacağı hakkında bkz. Kuru, Cilt 3, s. 3211; Aşık, s. 30; Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, s. 537; Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, s. 317; Karşı, s. 689; Tanrıver, Cilt 1, s. 815; Özekes, s. 1404. Adil bir karar verilmesi ve hukuk barışının zarar görmemesinin, bekletici sorun kararı vermenin diğer faydalarından olduğu hakkında bkz. Aşık, s. 29.

¹⁹ Taraflardan birinin sırf davayı uzatabilmek için yargısal veya idari bir başvuruda bulunarak bekletici sorun kurumunu suistimal etmesi de mümkün olduğu hakkında bkz. Pekcanitez, s. 254; Kuru, Cilt 3, s. 3212; Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, s. 537; Özekes, s. 1420.

²⁰ Aşık, s. 31; Özekes, s. 1420. Bekletici sorun kararı verilmesinin sakıncasının davaların uzaması olduğu hakkında bkz. Pekcanitez, s. 254; Kuru, Cilt 3, s. 3212; Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, s. 537.

²¹ Kuru, Cilt 3, s. 3264; Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, s. 541.

Bekletici sorun kararı, başka bir davaya ilişkin olarak verilmişse, bu kararla o davanın şekli anlamda kesinleşmesine kadar yargılamanın ertelenmesi gerekir.²² Taraflar, kararı beklenilen mahkemede ilk derece mahkemesince karar verildiğinden bahisle yargılamaya devam edilmesini talep etmişlerse mahkeme, şekli anlamda kesinlik oluşmadığından ilgili talebi reddedebilir.²³ Bekleyen mahkemenin kesinleşmemiş hükmü dikkate alması, daha sonra bu hükmün ortadan kaldırılması sebebiyle bekletici sorun kararından beklenen faydayı engelleyebilecektir.²⁴

B. BEKLENİLEN MAHKEMENİN KARARININ BAĞLAYICILIĞI

Bekletici sorun kararı üzerine beklenilen mahkemece verilen kararın, bekleyen mahkeme açısından etkisi meselesinde de bekletici sorun türleri önem arz eder. Zorunlu bekletici sorun hâllerinde, bekleyen mahkeme, beklenilen mahkemenin kararıyla bağlıdır. Zira bu durumda, ilgili sorunun kanunda düzenlenen mahkeme tarafından çözülmesi istenmektedir.²⁵ İhtiyarî bekletici sorun hâllerinde ise söz konusu kararın bağlayıcı olup olmadığı tartışmalıdır.²⁶ Bir görüşe göre, kesin hüküm gereği bağlı olma hâli dışında, bekletici sorun kararı verilmesi, beklenilen mahkemenin kararıyla bağlı olunması sonucunu doğurmaz.²⁷ Diğer bir görüşe göre²⁸ ise beklenilen davada verilen karar kural olarak bağlayıcı olmalıdır çünkü bekleyen mahkeme, kendi bekletici sorun kararıyla beklenilen mahkemenin kararını etkili gördüğünü kabul etmiştir. Bu görüşe göre, beklenilen davada verilen karar bekleyen mahkeme açısından kesin delil teşkil etmekteyse bu sebeple bağlı olmalıdır; bunun dışındaki hâllerde de kural olarak bağlı olmalıdır.

²² Bu konuda bkz. Karşlı, s. 693; Tanrıver, Cilt 1, s. 819; Özekes, s. 1422 dn. 152; Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, s. 540.

²³ Aşık, s. 178.

²⁴ Pekcanıtez, s. 273.

²⁵ Kanun koyucu, bu durumlarda, bekletici sorun kararı vermekte fayda olacağını bizzat kendisi belirlemiş ve bazı sorunların münhasıran bazı mahkemelerce çözümlenmesini sağlamak istemiştir. Bkz. Aşık, s. 59.

²⁶ Bu tartışma için ayrıca bkz. Pekcanıtez, s. 273; Aşık, s. 184 vd.

²⁷ Pekcanıtez, s. 273.

²⁸ Kuru, Cilt 3, s. 3265-3266; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 541; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, s. 382.

Bizim de katıldığımız diğer bir görüşe²⁹ göre ise bekletici sorun kararı veren mahkemenin beklenen mahkemenin kararıyla bağlı olup olmadığı konusunda genel bir kural konulamaz. Dolayısıyla, duruma göre kesin hükmün bağlayıcı etkisi, inşai etki veya müdahale etkisi doğabilecektir. Bekletici sorun sebeplerinde de ifade ettiğimiz üzere, burada bağlantının-bağlılığın-etkinin düzeyi etkilidir. Zira bekleyen davada ön sorun olarak ortaya çıkan hususun beklenen davada asıl sorunu oluşturmaktaysa kesin hükmün bağlayıcı etkisi ortaya çıkabilir, bekletici sorun sebeplerinden ikincisinde ise kural olarak böyle bir etki ortaya çıkmayacaktır. Bağlayıcı etkinin oluşmadığı durumlarda da beklenen davada verilen karar yokmuş gibi davranılamaz; takdiri delil³⁰ olarak değerlendirilebilir. Ancak şartları oluşmadan bir bekletici sorun kararı verilmişse herhangi bir etkinin doğmaması da söz konusu olabilir. Sonuç olarak, salt bekletici sorun kararı verilmiş olması, beklenen mahkemenin kararının bağlayıcı olacağı anlamına gelmez; duruma göre bir bağlayıcılık ortaya çıkmayabilir.

²⁹ Aşık, s. 184 vd. Özkes de bekleyen mahkemenin her durum ve karara göre ayrı bir değerlendirme yapması gerektiğini, beklenen kararın niteliğine göre kesin hükmün etkilerinin, unsur etkisinin, inşai etkinin ortaya çıkabileceğini veya idari işlemin resmî bir senet olarak ele alınabileceğini ifade etmiştir. Bkz. Özkes, s. 1425.

³⁰ Aşık, s. 223. Kesin hükmün bağlayıcı etkisinin ortaya çıkmadığı bu durumlarda, beklenen mahkemenin kararının güçlü delil olarak dikkate alınıp alınmayacağı da düşünülebilir. Nitekim Yılmaz, ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesinde kesin delil oluşturmaması gerektiği ve güçlü bir takdiri delil olarak dikkate alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Bkz. Yılmaz, s. 3225. Yargıtay'ın bazı kararlarında (örneğin: 2. HD., E. 2024/1499 K. 2024/5024 T. 27.6.2024), mahkeme kararlarının kesin hüküm ve kesin delil etkisi göstermenin yanında güçlü delil de olabileceği ifade edilmektedir. Kesin delil etkisi gösteremeyen bazı mahkeme kararlarının güçlü/kuvvetli delil olarak dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir (örneğin: Yargıtay 10. HD., E. 2023/896 K. 2024/6639 T. 11.6.2024). Ancak belirtmek gerekir ki, böyle bir delil kategorisi bulunmamaktadır. Mahkeme kararları yanında pek çok delil için güçlü delil ifadesi kullanılsa da esasında güçlü delil ile kastedilen takdiri delildir (bkz. Recep Akcan, "Yargıtay Kararlarındaki "Güçlü Delil" Kavramının Hukuki Niteliği", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, C. 12, S. 1-2, s. 21 vd.) Bu nedenle, bekletici sorun kararı üzerine bağlayıcı etkinin ortaya çıkmadığı durumlarda, beklenen mahkemenin kararı, güçlü delil olarak değil takdiri delil olarak ele alınmalıdır. Ancak bu takdiri delilin ispat açısından güçlü/kuvvetli olduğu söylenebilir.

II. CEZA MAHKEMESİ KARARLARININ BEKLETİCİ SORUN YAPILMASI VE HUKUK MAHKEMESİNDE BAĞLAYICILIĞI

A. CEZA MAHKEMESİ KARARLARININ BEKLETİCİ SORUN YAPILMASI

Hâkimlerin bağımsızlığına ilişkin anayasal ilke gereğince, mahkemeler kural olarak birbirlerinden bağımsız olarak karar verebilir.³¹ Hukuk mahkemeleri ve ceza mahkemeleri de kural olarak birbirinden bağımsız bir biçimde, kendi yargılama kurallarına göre karar verir. Bir başka ifadeyle, bu mahkemelerin verdikleri kararlar kural olarak birbirini etkilemez, yani bağlayıcı değildir. TBK m. 74 hükmü de öğretide, bağımsızlık ilkesini içeren düzenleme olarak kabul edilmektedir.³² Tarafları, yargılama konusu ve amacı, uygulanan yargılama usulü, geçerli olan ilkeler ve delillerin değerlendirilmesine ilişkin farklılıklar sebebiyle, bu mahkemelerin birbirinden bağımsız olduğu, yani kural olarak birbirini etkilemediği ifade edilebilir.³³ Ayrıca bu mahkemele- rin, uyguladıkları maddi hukuk kuralları bakımından da birbirinden

³¹ Hakimlerin bağımsızlığı (Anayasa m. 138), bir mahkemenin diğer mahkemeler karşısındaki bağımsızlığını da kapsar. Bkz. Aşık, s. 19, 185. Hâkimlerin bağımsızlığının diğer mahkemeler karşısındaki kapsam ve sınırları için ayrıca bkz. Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 98; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 117; Tanrıver, Cilt 1, s. 290-294.

³² Haluk Tandoğan, *Türk Mes'uliyet Hukuku*, Tıpkı Basım, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010, s. 349; Ahmet M. Kılıçoğlu, "Haksız Fiillerden Sorumlulukta Ceza Hukuku ile Medenî Hukuk İlişkisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1972 C. 29, S. 3-4, s. 187, 191; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 28. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2024, s. 593; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 28. Baskı, Legem Yayınevi, Ankara, 2023, s. 943; Üstündağ, s. 725; Bahattin Aras, *Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 145-146; Kadir Berk Kapancı, "Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Kararlarına Etkisi (TBK m. 74)", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 7, S. 1, s. 515-516.

TBK m. 74 hükmünün, bağımsızlık ilkesini değil tam tersine ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesi açısından bağlayıcılığı kuralının istisnasını düzenlediği hakkında bkz. Derya Belgin Güneş, *Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Bakımından Etkileri*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 55

³³ Bu konudaki açıklamalar için bkz. Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, Cilt 5, 6. Bası, Demir Yayıncılık, 2001, s. 5095; Baki Kuru, *Medenî Usul Hukuku El Kitabı*, Cilt 2, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 1509; Tandoğan, s. 349; Eren, s. 944; Kılıçoğlu, *Borçlar Genel*, s. 594; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 734; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 471.

ayrıldığı söylenebilir.³⁴ Buna göre, ceza mahkemesi tarafından suçun oluştuğuna karar verilen bir hâlde hukuk mahkemesi sanığı tazminatla yükümlü tutmayabilir. Hukuk mahkemesinde tazminata mahkûm edilen kişinin fiili ceza mahkemesi tarafından suç olarak vasıflandırılmayabilir. Farklı yargı kollarında olmalarının sonucu olarak bu mahkemelerin, farklı açılardan yargılama yürüterek farklı sonuçlara varmaları doğal görülmelidir.

Ceza yargılaması ile hukuk yargılaması arasındaki bu farklılıklara rağmen, bu yargı kollarındaki mahkemeler kimi zaman aynı (ortak) vakıalara dayalı olarak karar vermektedir.³⁵ Keza TBK m. 74 hükmünde, hâkimin bağımsız olduğu konular sayım usulüyle tüketilmiş durumdadır. Bir başka ifadeyle bağımsızlık ilkesi, anılan hükümde sayılan hususlarla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla hükmün kapsamına girmeyen konularda hukuk hâkimi, ceza hâkiminin kararıyla bağlı olacaktır.³⁶ İşte bu sebeplerle söz konusu mahkemelerin birbirini etkilemesi sorunu çıkmaktadır.

Hukuk mahkemeleri ile ceza mahkemelerinin birbirine etkisine ilişkin bu ön açıklamadan sonra, hukuk mahkemesinin ceza mahkemesinde görülmekte olan bir dava için bekletici sorun kararı verip veremeyeceği cevaplanmalıdır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bekletici sorun kararı yalnızca hukuk mahkemeleri için değil ceza mahkemesi, idare mahkemesi dahil olmak üzere diğer yargı kollarındaki mahkemeler için de verilebilir. Şüphesiz bekletici sorun kararı verilmesine

³⁴ Haksız fiil ile suç kavramları birbiriyle tam olarak örtüşmemektedir. Hem haksız fiil hem suç oluşturan fiiller olduğu gibi, bazı fiiller yalnızca suç oluştururken bazıları ise yalnızca haksız fiil oluşturmaktadır (Tandoğan, s. 348; Kılıçoğlu, Ceza Hukuku ile Medenî Hukuk İlişkisi, s. 185-186; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 593).

³⁵ Ayrıca bkz. Murat Atalı, Pekcanitez Usûl-Medenî Usûl Hukuku, Cilt 3, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 2074; Yılmaz, s. 3224; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 471.

³⁶ Kılıçoğlu, Ceza Hukuku ile Medenî Hukuk İlişkisi, s. 193 vd.; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 595 vd.; Aras, s. 119; Ozan Tok, "Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Yargılaması Üzerindeki Etkisinin Hukuki Niteliği Üzerine", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, C. 22, S. 2, s. 440; Atalı, s. 2076. Ayrıca bkz. Yargıtay HGK., E. 2022/795 K. 2023/641, 21.6.2023.

Öğretide Eren, hukuk hâkiminin bağımsızlığına ilişkin sayımın tüketici nitelikte olmadığını örnek niteliğinde olduğunu, bu nedenle haksız fiilin kusur dışındaki unsurları açısından da hukuk hâkiminin ceza mahkemesi kararıyla bağlı olmadığını (bağımsızlığını) kabul etmektedir. Bkz. Eren, s. 943, 945.

ilişkin ilgili kanunda (HMK m. 165) belirtilen şartların burada da bulunması gerekir.

Bekletici sorun şartları ele alınırken ifade edildiği gibi, bekletici sorun kararı verilebilmesi için temel şart, bir bekletici sorun sebebinin bulunmasıdır. Bunun için ya bekletici sorun kararı veren mahkemede ön sorun olan hususun beklenen ceza mahkemesinde asıl sorun olarak ortaya çıkması ya da bunun dışında bir bağlantı-bağlılık-etki doğurma hâli olmalıdır.³⁷ Hukuk mahkemesinin ceza mahkemesindeki yargılamayı beklemesinde bu bekletici sorun sebeplerinde hangisi bulunmaktadır?

Belirtmek gerekir ki, hukuk mahkemesinde ön sorun olan bir husus kural olarak ceza mahkemesinde asıl uyuşmazlık konusunu oluşturmaz. Tersten ifade edecek olursak, ceza davasında asıl sorun olan hususun (suç isnadı hakkında karar verilmesinin) hukuk davasında ön sorun olması durumu söz konusu olamaz.³⁸ Ceza mahkemesinde, isnat edilen fiilin sanık tarafından işlenip işlenmediği, işlenmişse de sanığın cezalandırılıp cezalandırılmayacağı şeklinde ortaya çıkan asıl uyuşmazlık, hukuk mahkemesindeki hukukî sonucun bir unsurunu oluşturmamaktadır. Örneğin suç teşkil eden bir fiili işleyen sanığın cezalandırılması veya cezalandırılmaması, hukuk mahkemesinde görülmekte olan tazminat sorumluluğu açısından bir ön sorun değildir. Ceza mahkemesinde yapılan bazı tespitler (örneğin haksız fiilin varlığı) ise hukuk mahkemesi açısından bir ön sorun oluşturabilir. Ancak ceza mahkemesinin yaptığı bu tespitler, bu mahkemedeki asıl uyuşmazlığı oluşturmaz. Dolayısıyla hukuk ve ceza mahkemeleri arasında, ön sorun-asıl sorun şeklinde bir ilişki olmadığından bu sebebe dayalı olarak bekletici sorun kararı verilemez. Bununla birlikte, hukuk ve ceza mahkemelerinde, yargılama konusu, uygulanan ilkeler, taraflar ve yargılama usûlü farklı olsa da aynı (ortak) vakılardan hareket ederek karar verilebilmektedir. Bu nedenle, yani aynı dava sebeplerine dayalı olarak karar verilen bu durumlarda, bekletici sorun sebeplerinden ikincisinin (bağlantılılık-bağlılık ilişkisi) varlığı sebebiyle bekletici sorun kararı verilebilir.

³⁷ Bkz. yuk. I, A, s. 4-6.

³⁸ Aşık, s. 233.

Ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesi için bağlayıcı etkisi olduğuna ilişkin hüküm (TBK m. 74), bekletici sorun için gerekli olan bağlantı şartını ortaya koyan, bir diğer deyişle bekletici sorun sebebini düzenleyen bir hükümdür.³⁹ Zira söz konusu hüküm gereğince, ceza hâkiminin, hukuk hâkimini bağlayıcı bir karar vermesi ihtimal dahilindedir. Bağlayıcı etkinin ortaya çıkabileceği durumda ise bekletici sorun kararı verilebilecektir. Ancak belirtmek gerekir ki, böyle bir hüküm olmasaydı da bir üst paragrafta ifade edildiği gibi vakıaların ortak olduğu hâllerde bekletici sorun kararı verilebilmesi mümkün olurdu.

Bekletici sorun şartlarından biri de hâkimin bu konuda bekletici sorun kararı vermesidir. Bekletici sorun kararı vermek, kural olarak hâkimin takdirindedir.⁴⁰ Hukuk mahkemesinin, ceza mahkemesini kararını beklemesi gerektiğine ilişkin bir düzenleme yoktur. Öğretide hâkim olan görüşe göre de hukuk mahkemesinin, ceza mahkemesi kararını bekletici sorun yapma zorunluluğu bulunmamaktadır.⁴¹ Öğretide azınlıkta olan görüş ise hukuk mahkemesi açısından kesin hüküm etkisi veya kesin delil etkisinin ortaya çıkacağı durumlarda bekletici sorun kararı verilmesi gerektiğini öne sürmüştür.⁴² Yargıtay'ın pek çok kararında da ceza mahkemesinin vereceği kararın hukuk mahkemesini bağlayıcı olabileceğinden hareketle bekletici sorun kararı verilmesi gerektiğine vurgu yapılmakta; hatta bekletici sorun kararı yapılması adeta zorunlu görülmekte ve duruma göre bozma sebebi yapılmakta-

³⁹ Karş. Aşık, s. 150.

⁴⁰ Bkz. yuk. I, A, s. 6-7.

⁴¹ M. Kemal Oğuzman/M. Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 2, 16. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021, s. 89; Kılıçoğlu, Ceza Hukuku ile Medeni Hukuk İlişkisi, s. 205; Kuru, Cilt 3, s. 3252; Eren, s. 945; Buse Dişel, "Ceza Mahkemesinin Mahkûmiyet Kararının Hukuk Mahkemesi Kararına Etkisi ve Bekletici Sorun Yapılması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C. 11, Özel Sayı:2009, s. 210-211; Aşık, s. 150 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 540; Aras, s. 144.

⁴² Belgin Güneş, Tez, s. 257. Ceza mahkemesindeki yargılama daha ileri aşamadaysa ve bağlayıcı etki ortaya çıkma ihtimali varsa bekletici sorun yapılması gerektiği hakkında bkz. Karslı, s. 691; Kuru, Cilt 3, s. 3253; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 540.

dır.⁴³ Yukarıda da belirttiğimiz üzere,⁴⁴ kanunda böyle bir zorunluluk bulunmadıkça bekletici sorun kararı vermek mahkemenin ihtiyarındadır. Kanun koyucu, kesin hükmün bağlayıcı etkisi dahil olmak üzere, herhangi bir bağlayıcı etkinin ortaya çıkacak olması hâlinde bekletici sorun kararı vermenin zorunlu olacağı şeklinde bir düzenleme yapmamıştır. Dolayısıyla, hâkimin takdir yetkisini ortadan kaldırmanın bir dayanağı bulunmamaktadır. Hâkim; bekletici sorun şartlarını, somut olayın özelliklerini, ceza mahkemesindeki yargılamanın bulunduğu aşamayı, bekletici sorun kararı vermenin fayda ve maliyetini dikkate alarak takdir yetkisini kullanmalıdır.

⁴³ “Kooperatif eski yöneticilerinin ilgili ceza dosyasında iş bu hukuk uyumsuzluğuna konu eylemleri nedeniyle de yargılanıyor olmaları nedeniyle ceza davasının sonucunun beklenmesinde hukukî yarar bulunduğu gözetilerek mahkemece HMK’nın 165. maddesine göre ceza davası bekletici sorun yapılarak hasıl olacak sonuca göre karar verilmelidir.” Yargıtay 6. HD., E. 2022/4402 K. 2023/3717 T. 7.11.2023. “Ceza mahkemesinin kesinleşmiş mahkûmiyet kararı ve bu yargılama neticesinde varlığı tespit edilen maddi vakıalar hukuk hakimini bağlayıcı olduğundan mahkemece, ceza davasının kesinleşmesinin beklenmesi gerekir. Değinen bu yön gözetilerek, davalı ... hakkındaki soruşturma ve dava dosyaları araştırılıp, söz konusu ceza davasının kesinleşmesinin “bekletici mesele” yapılması ve sonucuna uygun bir karar verilmesi gerekirken, ceza davası sonucu beklenmeksizin yazılı şekilde karar verilmiş olması usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirir.” Yargıtay 3. HD., E. 2021/8645 K. 2022/1407 T. 22.2.2022. “Dairemizin önceki tarihli kararlarında da ifade edildiği üzere, 6098 sayılı TBK’nın 74. maddesi uyarınca, ceza hakiminin tespit ettiği maddi vakıaların hukuk hakimini bağlayacağı kabul edilmektedir. (Yargıtay 11. HD 11.1.2016 t. 2015/6013 E., 2016/71/K.). Bu itibarla, mahkemece, davalı K3 hakkında açılan ceza davasının akıbetinin araştırılması ve bekletici mesele yapılması gerekirken yazılı şekilde eksik incelemeye dayalı olarak hüküm tesisi doğru olmamış” Yargıtay 11. HD., E. 2019/1783 K. 2020/850 T. 3.2.2020. “Ceza hâkiminin tespit ettiği maddi olaylarla ve özellikle “fiilin hukuka aykırılığı” konusunun vurgulandığı mahkûmiyet kararı hukuk hâkimini bağlayacağından, mahkemece bu davaların sonucunun beklenmesi ve oluşacak sonuca göre karar verilmesi gerektiği kabul edilmelidir.” Yargıtay HGK., E. 2017/862 K. 2017/2024 T. 20.12.2017.

Yargıtay’ın bu uygulamasının eleştirisi hakkında ayrıca bkz. Dişel, s. 213; Aras, s. 147-148.

⁴⁴ Bkz. yuk. I, A, s. 6-7.

B. CEZA MAHKEMESİ KARARLARININ HUKUK MAHKEMESİNDE BAĞLAYICILIĞI

Hukuk mahkemesinin, ceza mahkemesinin kararını bekletici sorun yaptığı hâllerde,⁴⁵ bu davada verilecek kararı kabul etmiş sayılacağı ve bu kararla bağlı olması gerekeceği ifade edilmiştir.⁴⁶ Ancak bağlayıcılık, salt bekletici sorun kararı verilmiş olmasının bir sonucu değildir.⁴⁷ Ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesine etkisi, farklı hukukî kavramlarla da ilişkilendirilmiştir.⁴⁸ Öğretide bir görüşe göre; tarafları, konuları ve amaçları farklı olması sebebiyle ceza mahkemesi kararı, hukuk mahkemesinde kural olarak kesin hüküm oluşturmaz ancak özel kanun hükümleri gereğince ceza mahkemesinde görülebileceği kabul edilmiş olan istisnai hâllerde (örneğin sahtecilik suçu) ceza mahkemesi kararı, kesin hüküm oluşturmalıdır.⁴⁹ Esasen bu görüşteki yazarların da ifade ettiği üzere, hukuk ve ceza davalarının konusu ve tarafları farklıdır. Bir davada verilen ve kesinleşen bir hükmün, başka bir davanın görülmesine engel olabilmesi için bu davalar arasında taraflar, dava sebebi ve konusu bakımından bir ayniyet söz konusu olmalıdır.⁵⁰ Bu nedenle, taraf ve konuları farklı olan hukuk ve

⁴⁵ Hukuk mahkemesinin, beklenen ceza mahkemesi kararının şekli anlamda kesinleşmesine kadar yargılamayı ertelemesi gerektiği hakkında bkz. yuk. I, A, s. 7. Bağlayıcı etkinin oluşması için öncelikle bu kararın kesinleşmesi gerektiği hakkında bkz. Aras, s. 160. Hukuk ve ceza mahkemeleri açısından bu yönde bkz. Belgin Güneş, Tez, s. 258.

⁴⁶ Kuru, Cilt 5, s. 5153; Kuru, El Kitabı, s. 1521; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 541; Kapancı, s. 544. Benzer şekilde bkz. Aras, s. 149.

⁴⁷ Bkz. yuk. I, B, s. 8.

⁴⁸ Ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesine etkisinin dayanağı veya bu etkinin hukukî niteliği tartışmalıdır. Kesin hüküm, kesin delil, güçlü delil, özel hüküm, kamu düzeni ve hukuk birliği kaynaklı olduğu şeklinde görüşler mevcuttur. Bu konudaki görüşler ve değerlendirmeler için ayrıca bkz. Yılmaz, 3225; Aras, s. 160 vd.; Tok, s. 448 vd.; Belgin Güneş, s. 32 vd.

⁴⁹ Kuru, Cilt 5, s. 5103 vd.; Kuru, El Kitabı, s. 1511-1512; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 736; Kapancı, s. 517. Bir senedin sahte olmadığına ilişkin ceza mahkemesi kararının kesin hüküm teşkil edeceği hakkında bkz. Pekcanitez/Atalay/Özekes s. 471-472.

⁵⁰ Kuru, El Kitabı, s. 1511; Üstündağ, s. 715; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 730-731; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 466-469; Karslı, s. 574-575; Umar, s. 871 vd.; Tanrıver, Cilt 1, s. 975-976; Süha Tanrıver, Medenî Usûl Hukuku, Cilt 2, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 128 vd.; Atalı, s. 2070; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, s.639-640.

ceza davaları arasında kesin hükmün olumsuz etkisi oluşmaz.⁵¹ Burada bağlayıcılık kesin hüküm sebebiyle değil, özel bir kanun hükmü gereği (HMK m. 214) ortaya çıkmaktadır.⁵² Ceza mahkemesi kararlarının, TBK m. 74 kapsamındaki durumlarda hukuk mahkemesinde kesin delil olarak dikkate alınması gerektiği de hem öğretide⁵³ hem Yargıtay kararlarında⁵⁴ yer almaktadır. Ancak, kesin delil etkisinin aynı yargılama hukuku içinde ortaya çıkması gerektiği⁵⁵ ve ceza mahkemesi kararının hukuk mahkemesinde kesin delil olmasına ilişkin bir düzenleme bulunmadığı⁵⁶ gerekçeleriyle bu görüşe karşı çıkmıştır. Belirtmek gerekir ki, bir davada verilen ve kesinleşen bir hükmün, diğer davada kesin delil olarak bağlayıcı kabul edilebilmesi için ilk dava ile ikinci davanın taraflarının ve dava sebeplerinin aynı, dava konularının ise farklı olması gerekir.⁵⁷ Hâlbuki daha önce de ifade edildiği üzere, hukuk ve ceza mahkemesindeki davalarda yalnızca dava sebebi aynıdır ve bu nedenle de kesin delil oluşturmaları mümkün olmaz.⁵⁸ Keza, bek-

⁵¹ Yılmaz, s. 3225; Tok, s. 449; Atalı, s. 2084; Belgin Güneş, Tez, s. 124. Benzer şekilde kesin hükmün şartları gerçekleşmediği hakkında bkz. Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 610. Bazı ceza mahkemesi kararları açısından daha detaylı bir inceleme için ayrıca bkz. Belgin Güneş, Tez, s. 124 vd.

⁵² Aşık, s. 230.

⁵³ Kuru, Cilt 5, s. 5109, 5111; Kuru, El Kitabı, s. 1512, 1514; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 736-737; Kapancı, s. 520 vd. Benzer şekilde bkz. Aras, s. 161. Bazı ceza mahkemesi kararlarının, konu sebep ve tarafları aynı olması sebebiyle hukuk mahkemesinde kesin delil teşkil edeceği hakkında bkz. Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 471-472. Kesin delil ve kesin hükmün olumlu etkisinin farklı olduğu ve ceza mahkemesi kararının kesin hükmün olumlu etkisine sahip olabileceği hakkında bkz. Belgin Güneş, Tez, s. 158.

⁵⁴ “Gerek öğretide ve gerekse Yargıtayın yerleşmiş içtihatlarında ceza hâkiminin tespit ettiği maddi olaylarla ve özellikle fiilin hukuka aykırılığı konusu ile hukuk hâkiminin tamamen bağlı olacağı kabul edilmektedir. Diğer bir anlatımla maddi olayları ve yasak eylemlerin varlığını belirleyen ceza mahkemesi kararı, taraflar yönünden kesin delil niteliğini taşır”. Yargıtay HGK., E. 2022/660 K. 2023/1066 T. 8.11.2023. Benzer kararlar için bkz. Yargıtay 1. HD., E. 2023/1836 K. 2024/3359 T. 8.5.2024; Yargıtay 3. HD., E. 2023/4089 K. 2024/2441 T. 23.9.2024; Yargıtay 11. HD., E. 2023/2619 K. 2024/6478 T. 17.9.2024.

⁵⁵ Tok, s. 449.

⁵⁶ Yılmaz, s. 3225.

⁵⁷ Kuru, El Kitabı, s. 1505; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 731-732; Karslı, s. 577; Umar, s. 871 vd.; Tanrıver, s. 976; Tanrıver, Cilt 2, s. 125.

⁵⁸ Kesin delil etkisi ile kesin hükmün olumlu etkisinin farklı olduğu ve ceza davası ile hukuk davasının taraflarının da aynı kabul edilebilmesi sebebiyle kesin hükmün olumlu etkisinin ortaya çıkabileceği hakkında bkz. Belgin Güneş, Tez, s. 157-158.

letici sorun sebeplerinde de izah ettiğimiz üzere, ceza mahkemesinde asıl uyuşmazlığın hukuk mahkemesinde bir ön sorun olarak ortaya çıkmaması sebebiyle de kesin hükmün bağlayıcı etkisi ortaya çıkmaz.

Hukuk mahkemesi ile ceza mahkemesi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan genel bir hüküm bulunmamaktadır.⁵⁹ Ancak TBK m. 74, haksız fiile ilişkin bazı konularda hukuk hâkiminin ceza hâkimi tarafından verilen kararla bağlı olduğunu düzenlemektedir.⁶⁰ Söz konusu hüküm her ne kadar haksız fiile ilişkin bir düzenleme olarak kaleme alınmışsa da özel hukuka ilişkin bütün alanlarda uygulanması gerektiği ifade edilmektedir.⁶¹ Şu hâlde TBK m. 74, genel olarak hukuk hâkiminin bağlı olacağı ceza mahkemesi kararlarını düzenleyen en genel nitelikteki hükmüdür.⁶² Bu hüküm şu şekildedir: *“Hâkim, zarar verenin kusurunun olup olmadığı, ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı hakkında karar verirken, ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle bağlı olmadığı gibi, ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla da bağlı değildir. Aynı şekilde, ceza hâkiminin kusurun değerlendirilmesine ve zararın belirlenmesine ilişkin kararı da hukuk hâkimini bağlamaz”*.⁶³

⁵⁹ TBK m. 74’ün (BK m. 53), ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesine etkisini düzenlese de konuyu tam olarak düzenlemediği hakkında bkz. Kuru, Cilt 5, s. 5103; Kuru, El Kitabı, s. 1511. Böyle bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu zira hukuk ve ceza mahkemelerindeki uyuşmazlıklar açısından bağlantı bulunan tek uyuşmazlığın haksız fiiller ve senedin sahteliği olmadığı, bu tür bir düzenleme yapılarına kadar mevcut hükümlerden hareket edilmesi gerektiği hakkında bkz. Atalı, s. 2084.

⁶⁰ HMK m. 214/2 hükmü de tıpkı TBK m. 74 gibi hukuk hâkiminin bağlı olduğu ceza mahkemesi kararlarını düzenlemektedir. Ancak HMK m. 214/2 hükmü, yalnızca sahtelik iddiası hakkında verilen kararlara ilişkin olması sebebiyle daha özel bir düzenleme niteliği taşır. Söz konusu hüküm hem özel bir düzenleme olması hem de TBK m. 74 ile paralel olması sebebiyle çalışmamız kapsamında ayrıca ele alınmamıştır.

⁶¹ Kılıçoğlu, Ceza Hukuku ile Medenî Hukuk İlişkisi, s. 206; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 609; Tok, s. 447. TBK m. 74’ün yetersiz bir düzenleme olduğu hakkında Umar, s. 874.

⁶² Ancak böyle bir hükme gerek olmaksızın bir bağlayıcılık ilişkisinin doğduğu da ifade edilmektedir. Aradaki etkinin dayanağını hukuk birliği (Belgin Güneş, s. 61) veya kamu düzeni (Tok, s. 458) olarak gören yazarlar, böyle bir etkinin oluşması için TBK m. 74 gibi bir hükmün bulunmasının gerekli olmadığı kanaatindedir.

⁶³ Hükmün, yalnızca hukuk hâkimin bağlı olmadığı konuları saymakla yetindiği ancak hangi kararlar açısından, ne ölçüde bir bağlılık olduğunu belirtmediği (Aras, s. 119) ve bu yönüyle yetersiz bir düzenleme olduğu (Umar, s. 874) ifade edilmektedir.

Hükme göre, hukuk hâkimi, ceza mahkemesince verilen beraat kararı ile bağlı değildir. Görüldüğü üzere, beraat kararları arasında bir ayırım yapılmamıştır. Ancak ceza mahkemesi, farklı sebeplerle beraat kararı verebilmektedir (CMK m. 223). Hükmün lafzı, tüm beraat hâllerinin hukuk hâkimini bağlamadığı gibi anlaşılmaktadır. Oysa örneğin, fiilin işlenmediği veya sanık tarafından işlenmediği kesin olarak tespit edildiği için beraat kararı verilmişse, hukuk hâkimi artık bu kararla bağlı olmalıdır.⁶⁴ Dolayısıyla artık hukuk yargılamasında da ilgili fiilin, tazminat yükümlüsü tarafından işlendiği şeklinde bir kabul söz konusu olamaz. Öte yandan fiilin sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması nedeniyle⁶⁵ veya kanunda suç olarak tanımlanmamış olması sebebiyle⁶⁶ verilen beraat kararları hukuk hâkimini bağlamaz. Bir başka ifadeyle, hakkında bu şekilde bir beraat kararı verilmiş olan sanığın hukuk yargılamasında tazminata mahkûm edilmesi mümkündür.

TBK m. 74 hükmü, kusurun takdirine (değerlendirilmesi) ve zarar miktarının belirlenmesine ilişkin ceza mahkemesi kararının da hukuk hâkimi için bağlayıcı olmadığını ortaya koymuştur. Buna göre, beraat kararı- mahkûmiyet kararı ayırımı yapılmaksızın, ceza mahkemesi kararının kusurun değerlendirilmesine ve zararın belirlenmesine ilişkin hususları, hukuk hâkimini bağlamayacaktır.⁶⁷

⁶⁴ Kılıçoğlu, Ceza Hukuku ile Medenî Hukuk İlişkisi, s. 199; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 600-601; Kuru, El Kitabı, s. 1518; Üstündağ, s. 726; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 738; Aras, s. 201; Belgin Güneş, Tez, s. 177.

⁶⁵ Oğuzman/Öz, s. 88. Öğretide, delil yetersizliği olarak adlandırılan bu durumda, ceza mahkemesi ile hukuk mahkemesinin esas aldığı ispat ölçüsünün farklı olması sebebiyle bağlayıcılık oluşmadığı ifade edilmektedir. Zira ceza mahkemesinin mahkûmiyet için her türlü şüpheden uzak vicdani kanaate ulaşmadığı bir durumda, hukuk mahkemesinin hukukî sonuca (örneğin tazminat) karar verebilmesi mümkün olacaktır. TBK m. 74 hükmünde, hukuk mahkemesini bağlamayan beraat kararıyla kastedilenin asıl olarak bu durum olduğu ifade edilmektedir. Bu konudaki açıklamalar için bkz. Kılıçoğlu, Ceza Hukuku ile Medenî Hukuk İlişkisi, s. 198; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 599-600; Kuru, Cilt 5, s. 5142; Üstündağ, s. 727; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 738; Aras, s. 217-218.

Ayrıca öğretide, ceza mahkemesinin geniş imkânlarla sanığın fiili işlediğini tespit edememesine karşılık, hukuk mahkemesince bu fiilin sanık tarafından gerçekleştirildiğinden bahisle tazminata karar verilecek olmasının çelişki oluşturacağı, bu nedenle söz konusu beraat kararlarının da hukuk hâkimini bağlaması gerektiği ifade edilmiştir. Bkz. Belgin Güneş, Tez, s. 181.

⁶⁶ Oğuzman/Öz, s. 87; Aras, s. 199.

⁶⁷ Tandoğan, s. 350-352; Oğuzman/Öz, s. 87-89; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 602; Eren, s. 944-945; Kuru, El Kitabı, s. 1514-1518; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s. 472;

Hükümde mahkûmiyet kararlarının etkisinden ise bahsedilmemiştir. Bu nedenle mahkûmiyet kararlarının bağımsızlık ilkesinin kapsamına dahil edilmediği, bir diğer ifadeyle hukuk hâkiminin mahkûmiyet kararı ile bağlı olacağı söylenebilir. Ancak bir üst paragrafta da ifade edildiği gibi, kusur ve zarar açısından bir ayrıma gidilmediğinden, mahkûmiyet kararının da kusur ve zarara ilişkin kısmıyla bağıllık söz konusu olmaz. Öte yanda, işlenen fiilin suç olduğuna ve bu fiilin sanık tarafından işlendiğine yönelik tespitleri içeren kısım ise hukuk hâkimini bağlar.⁶⁸ Zira ceza mahkemesi, taraflarca getirilen dava malzemesiyle yetinmeksizin resen araştırma yapmakta, tüm delilleri serbestçe değerlendirmekte ve her türlü şüpheden uzak bir biçimde vicdani kanaatine göre karar vermektedir. Dolayısıyla bu şekilde geniş bir inceleme, araştırma yetkisinin sonucunda ve yüksek bir ispat ölçüsü neticesinde ortaya çıkan maddî vakıa tespitleri ile hukuk mahkemesinin bağlı kılınması doğaldır.

Öğretide, ceza mahkemesinin kararının türüne bakılmaksızın maddî vakıa tespitlerinin hukuk hâkimini bağlayacağı belirtilmektedir.⁶⁹ Yargıtay da maddî vakıa tespitleri açısından ceza mahkemesi kararının hukuk hâkimini bağlayacağına ve hukuk hâkiminin o konuyu tekrardan ele alarak incelemesinin mümkün olmadığına işaret etmektedir.⁷⁰

Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 738; Kapancı, s. 537-539. Kusurun varlığına ilişkin ceza mahkemesi kararının hukuk hâkimini bağlayıp bağlamayacağı tartışmalıdır. Bu konuda bkz. Tandoğan, s. 352; Oğuzman/Öz, s. 88; Kılıçoğlu, Ceza Hukuku ile Medenî Hukuk İlişkisi, s. 202; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 603; Aras, s. 244; Tok, s. 442; Belgin Güneş, Tez, s. 168-169.

⁶⁸ Oğuzman/Öz, s. 88; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 602; Üstündağ, s. 729; Aras, s. 237-238; Kapancı, s. 520-521; Belgin Güneş, Tez, s. 161.

⁶⁹ Tandoğan, s. 353-354; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 611; Yılmaz, s. 3225-3234; Tok, s. 443; Atalı, s. 2076; Sila Sencer/ Ali Suphi Kurşun, "Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılmasının Hukuk Davalarına Etkisi", *Terazi Hukuk Dergisi*, 2017, C. 12, S. 129, s. 39. Mahkûmiyet ve beraat kararlarında, haksız fiil vakiasını tespit eden bölümün hukuk hâkimini bağlayacağı yönünde bkz. Kuru, Cilt 5, s. 5112, 5134; Kuru, El Kitabı, s. 1514 vd.; Arslan Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 737-738.

⁷⁰ "Ceza mahkemesinde bir maddi olayın varlığı ya da yokluğu konusundaki kesinleşmiş kabule rağmen, aynı konunun hukuk mahkemesinde yeniden tartışılması söz konusu olmayacaktır". Yargıtay 11. HD., E. 2023/2619 K. 2024/6478 T. 17.9.2024 "Yargıtayın yerleşik uygulamasına ve öğretideki genel kabule göre maddi olgunun tespitine ilişkin ceza mahkemesi kararı hukuk hâkimini bağlar. Ceza mahkemesinde bir maddi olayın varlığı ya da yokluğu konusundaki ke-

Hukuk hâkimi, ceza mahkemesi kararıyla bağlı olmadığı durumlarda da ceza mahkemesi kararını serbestçe değerlendirebilir, bu karardan yararlanabilir veya bu kararla örtüşen bir karar verebilir. Ceza mahkemesi kararından farklı yönde bir karar verirken de bu konuda bir gerekçe ortaya koyması beklenir.⁷¹

III. HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI

A. GENEL OLARAK

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 231. maddesinin 5. fıkrasına göre kurulan hükmün sanık hakkında hukukî sonuç doğurmamasını ifade eder. Ceza muhakemesi hukukunda beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararları hüküm olarak karşımıza çıkmaktadır (CMK m. 223/1). Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasında sanık hakkında sonuç doğurmaması istenen hükümden anlaşılması gereken, mahkûmiyet hükmüdür.⁷² Bir diğer ifadeyle HAGB kararı, sanık hakkında oluşan mahkûmiyet hükmünün sonuç doğurmaması anlamına gelir. Sanığın isnat edilen fiili işlediği ve kusurlu olduğu tespit edildikten sonra, yani sanık suçlu bulunduktan sonra cezası belirlenmekte (TCK m. 61) ancak ceza mahkûmiyetine ilişkin bu hüküm açıklanmayarak sonuç doğurması engellenmektedir.⁷³ Sonuçta, hükmün

sinleşmiş kabule rağmen, aynı konunun hukuk mahkemesinde yeniden tartışılması olanaklı değildir" Yargıtay HGK, E. 2019/111 K. 2022/948, 15.6.2022; Yargıtay HGK, E. 2018/699 K. 2018/1950, 18.12.2018; Yargıtay HGK, E. 2011/50 K. 2011/231, 27.04.2011.

⁷¹ Oğuzman/Öz, s. 88-89; Eren, s. 943-944.

⁷² Yener Ünver/Hakan Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, 18. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021, s. 688.

⁷³ İzzet Özgenç, "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması", içinde; Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Sempozyumu (3. Yılında Yeni Ceza Adaleti Sistemi), Ed. Bahri Öztürk, 2009, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 50, 54; Feridun Yenisey/Ayşe Nuhoglu, Ceza Muhakemesi Hukuku, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 839. HAGB'nin uygulanabilmesi için öncelikle suçun sabit olması gerektiği hakkında bkz. Erhan Günay, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 59; Ahmet Gökçen/M. Emin Alşahin/Kerim Çakır, Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024, s. 712.

açıklanmasının geri bırakılmasında, biri mahkûmiyet diğeri de söz konusu kararın açıklanmasının geri bırakılması olmak üzere iki karar verilmektedir.⁷⁴

Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı, yukarıda görüldüğü üzere, hükümler arasında zikredilmemiştir. Öyle ki bu kararlar mahkeme, uyuşmazlığı esastan çözen ve davaya son veren nihaî nitelikte bir karar vermez.⁷⁵ Dava derdest olmaya devam ettiği gibi, kişi de sanık sıfatını taşımaya devam eder.⁷⁶ Şüphesiz bu durum, ilanihaye devam etmeyecek ve nihaî bir hükümle sürecin bir yerde noktalanması gerekecektir. Sürecin nasıl neticeleneceği; denetim süresi ile kişinin bu denetim süresini iyi halli ve yükümlülüklerine uygun olarak geçirip geçirmemesine bağlı olarak değişecektir. Hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararıyla birlikte⁷⁷ sanık beş yıl süreyle denetime tâbi tutulmaktadır (CMK m. 231/8). Denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi veya denetimli serbestlik tedbirlerine uyulmaması hâlinde, açıklanması geri bırakılan mahkûmiyet hükmü açıklanır. Diğer ihtimal ise denetim süresinin, denetimli serbestlik tedbirlerine uygun olarak ve kasıtlı bir suç işlemekten yani “iyi halli” geçirilmesidir. Bu durumda artık açıklanması geri bırakılan hüküm tüm sonuçlarıyla birlikte ortadan kaldırılarak düşme kararı verilecektir (CMK m. 231/10).

⁷⁴ Nur Centel/Hamide Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, 21. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2022, s. 869; Ali İhsan İpek, Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, s. 5; Öztürk Bahri/Tezcan Durmuş/Erdem Mustafa Ruhan/Sırma Gezer Özge/Saygılar Yasemin F./Alan Esra/Özaydın Özdem/Erden Tütüncü Efser/Altınok Villemin Derya/Tok Mehmet Can, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 652; Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 712; Yenisey/Nuhoğlu, s. 844. HAGB kararı verilebilmesi için mahkûmiyet hükmü verilmiş olmasının ön şart oluşturacağı hakkında bkz. Mustafa Artuç, Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, s. 78-80.

⁷⁵ Enver Kumbasar, Hükümün Açıklanması Geri Bırakılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 50; İhsan Baştürk, Hükümün Açıklanmasının Ertelenmesi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 200. Yargıtay da bu yönde kararlar vermiş olup örnek olarak bkz. Yargıtay CGK, E. 2011/61 K. 2011/79, 03.05.2011; Yargıtay HGK, E. 2017/2926 K. 2021/1341, 04.11.2021

⁷⁶ Centel/Zafer, s. 870; Artuç, s. 40, 415; Özgenç, s. 50; Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 712.

⁷⁷ Denetim süresi HAGB kararı verildiği tarihte değil bu kararın kesinleştiği tarihte başlayacaktır (Kumbasar, s. 208; Veli Özer Özbek/Koray Doğan/ Pınar Bacaksız, Ceza Muhakemesi Hukuku, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024, s. 731.)

Dolayısıyla, Yargıtay tarafından da ifade edildiği üzere⁷⁸, anılan kararı koşullu bir düşme kararı olarak da nitelemek mümkün olacaktır.⁷⁹

Görüldüğü üzere, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı nihaî hükme giden bir aşamadır. Sanığın denetim süresindeki duruma göre nihaî bir karar verilmektedir. HAGB kararı ile nihaî kararın verilmesi arasında yargılamanın durduğu bir bekleme süresi söz konusu olmaktadır. Bu yönüyle HAGB bir tür erteleme kurumudur.⁸⁰

HAGB kararının hüküm niteliğinde olmaması ve bu karar üzerine bir bekleme sürecine girilmesi, söz konusu kararın durma kararı olarak nitelendirilmesine de sebep olmuştur.⁸¹ Zira durma kararında da soruşturma veya kovuşturmanın yapılması şarta bağlıdır ve ilgili şartın gerçekleşmesini beklemek üzere bir karar verilmektedir (CMK m. 223/8). Ancak hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilmesi için soruşturmanın tamamlanmış, sanığın suçlu olduğuna kanaat getirilmiş ve hakkında verilecek cezanın da belirlenmiş olması gerekir. Yalnızca hükmün açıklanması geri bırakılmakta veya diğer bir ifadeyle esasında verilen bir hükmün sonuç doğurması istenmemekte yani askıya alınmaktadır.⁸² Bu nedenle HAGB kararı, durma kararlarında olduğu gibi soruşturma ve kovuşturmaya devam etme şartı olarak görülemez.⁸³ HAGB kararının hukukî niteliğini ifade edecek en iyi tanımlama, onun kendine özgü bir karar olduğudur.⁸⁴ Zira belirttiğimiz gerekçelerle, herhangi bir hüküm türüne tam anlamıyla uymamaktadır.

⁷⁸ Yargıtay CGK, E. 2006/346 K. 2008/25, 19.02.2008; Yargıtay 11 CD, E. 2021/1264 K. 2022/17012, 25.10.2022; Yargıtay 4 CD, E. 2020/5512 K. 2020/19382, 10.12.2020.

⁷⁹ Günay, s. 26; Kumbasar, s. 233; Ünver/Hakeri, s. 685.

⁸⁰ Ünver/Hakeri, s. 684; Kumbasar, s. 47.

⁸¹ Centel/Zafer, s. 872; Ünver/Hakeri, s. 697; Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 734; Baştürk, s. 201; İpek, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, s. 21; Belgin Güneş, s. 24. Denetim süresi boyunca durma kararı niteliğinde olduğu, itiraz yolu ön-görölmüş olmakla da ara kararı niteliğinin kanun koyucu tarafından da kabul edildiği yönünde bkz. Baştürk, s. 471.

⁸² Nevzat Toroslu/Metin Feyzioğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, 22. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2023, s. 368.

⁸³ Kumbasar, s. 50, 232.

⁸⁴ Artuç, s. 449; Aras, s. 296; Ali İhsan İpek, "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının Hukuk Muhakemesine Etkisi", *Terazi Hukuk Dergisi*, 2012, C. 7, S. 67, s. 83; Kumbasar, s. 53.

Hükümün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için;

- Açıklanması geri bırakılacak mahkûmiyet hükmü *iki yıl veya daha az süreli hapis veya adlî para cezası* olmalıdır (CMK m. 231/5). Ancak bu şart sağlansa bile inkılap kanunlarındaki suçlarda (Anayasa m. 174), HAGB kararı verilememektedir (CMK m. 231/14). Dolayısıyla suçun da HAGB kararı verilemeyecek nitelikte olmaması gerekir.
- Sanık daha önceden kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamalıdır (CMK m. 231/6-a). Daha önce işlenmiş taksirli suçlar HAGB verilmesine engel olmaz. Başka bir suçtan dolayı soruşturma-kovuşturma yapılmakta olması da HAGB verilmesine engel olmaz.⁸⁵ Çünkü henüz HAGB'yi engelleyen kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü yoktur. Kanunda her ne kadar mahkûm edilmekten bahsedilmişse de bu yeterli değildir. Kasıtlı işlenen bu suçtan dolayı verilen mahkûmiyet hükmü kesinleşmiş olmalıdır ki HAGB kararı verilemesin.⁸⁶ Kesinleşmiş olmakla birlikte ilgili kişinin adli sicil ve arşiv kaydından silinen suç da artık HAGB verilmesine engel olmaz.⁸⁷
- Suçun işlenmesiyle mağdur açısından veya kamu açısından bir zarar oluşmuşsa⁸⁸ bu zararın; aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmiş olması gerekir (CMK m. 231/6-c). Burada zarardan kasıt, maddî zararlar olup manevî zararlar bu kapsama girmemektedir.⁸⁹ Ayrıca, ortaya çıkan zararın tamamen giderilmesi gerekir. Zararın kapsamını belirleyen hâkimin basit bir araştırmayla

⁸⁵ Centel/Zafer, s. 874.

⁸⁶ Özgenç, s. 51; Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Erden Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 654.

⁸⁷ Centel/Zafer, s. 874; Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Erden Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 655-656. Şartlar oluşmuş olmasına rağmen henüz arşivden silinmemiş olması HAGB kararına engel olmamalıdır. Bkz. Ünver/Hakeri, s. 690.

⁸⁸ Zarar doğmayan veya zarar doğmasına elverişli olmayan suçlar için HAGB verilemeyeceği gibi bir sonuca gidilemeyeceği hakkında bkz. Özgenç, s. 53. Aksi yöndeki Yargıtay kararlarının eleştirisi için bkz. Ünver/Hakeri, s. 692.

⁸⁹ Özgenç, s. 53; Centel/Zafer, s. 874; Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Erden Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 656; Ünver/Hakeri, s. 692.

yetinmesi mümkündür.⁹⁰ Zira karşılanmayan maddî ve ayrıca manevî zararın hukuk mahkemesinde belirlenmesi her zaman mümkündür.

- 7499 sayılı Kanun değişikliğinden önce sanığın HAGB kararı verilmesini kabul etmiş olması aranmaktaydı. Sanığın kabul şartının gerekçesi olarak, HAGB kararı ile birlikte sanığın aklanma ve iki dereceli mahkemede yargılanma gibi haklarından feragat etmesi gösterilmektedir.⁹¹ Bu nedenle sanığın kabulü hatta bu kabulün de açıkça yapılması gerektiği ve sanığın yaptığı bazı işlemlere veya bazı taleplere -açık bir kabul olmadıkça- kabul sonucunun bağlanmaması gerektiği ifade edilmektedir.⁹² Sanığın HAGB'yi kabul edip etmediğinin sorulacağı zaman dilimi ise temel haklar bakımından oldukça önem arz etmekteydi. Bu nedenle öğretide mahkûmiyet hükmü kurulacağı konusunda bir baskı oluşturulmayacak bir aşamada (örneğin hükmün müzakeresinden sonra) sorulmasının en doğrusu olacağı ifade edilmiştir.⁹³ Ancak AYM, sanığın kabulüne ilişkin şartın ne zaman gerçekleştirileceğine yönelik usûlî bir güvencenin olmamasını, diğer hususlarla birlikte, HAGB düzenlemesinin iptal sebebi olarak kabul etmiştir.⁹⁴ AYM kara-

⁹⁰ Centel/Zafer, s. 875; Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Erden Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 656.

⁹¹ Centel/Zafer, s. 875. Sanığın kabul şartı; sanığın kanun yoluna başvurma hakkını elinden aldığı ve böylece beraat etme imkânını ortadan kaldırdığı şeklindeki eleştirilere son vermek amacıyla 2010 yılında getirilmiştir. Bu konuda bkz. İpek, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, s. 6-9.

⁹² Centel/Zafer, s. 875. Yargıtay çok genişletici bir yorumla duruşmaya katılmamayı zımni kabul olarak görmektedir (Karar ve değerlendirme için bkz. Ünver/Hakeri, s. 695).

⁹³ Centel/Zafer, s. 875; Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Erden Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 653. Daha yargılamanın başında sanığın sorgusunda HAGB'yi kabul edip etmeyeceğinin sorulması, sanığı baskı altında bırakacağı gibi masumiyet karinesine de aykırıdır. Bunun yerine son söz veya son savunma öncesinde sorulmasının daha uygun olacağı hakkında bkz. Ünver/Hakeri, s. 686.

⁹⁴ "Sanığa HAGB'yi kabul edip etmediğine yönelik sorunun mahkûmiyet hükmünün ardından sorulmasına yönelik bir usule ilişkin güvencenin bulunmaması nedeniyle kuralın kanunilik şartını sağlamadığı, ayrıca sanığa aşırı bir külfet yüklediği ve ölçülü olmadığı" Anayasa Mahkemesi, E.2022/120 ve K.2023/107, 01/06/2023, § 40.

rındaki iptal gerekçelerini ortadan kaldırarak HAGB'yi yeniden düzenlemek isteyen kanun koyucu ise HAGB kararlarına karşı istinaf kanun yolunu getirirken istinaftan feragat iradesi olarak görülen sanığın kabul şartını da kaldırmıştır. Bu değişiklikle birlikte artık şartlar oluşmuşsa doğrudan -sanığın kabulü aranmaksızın- HAGB kararı verilebilecektir.

- Son olarak ise mahkemenin sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması gerekir (CMK m. 231/6-b). Bu şart, HAGB kararı verilmesinin mahkemenin takdirine bağlı olduğunu göstermektedir.⁹⁵ Bir diğer ifadeyle mahkeme, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışlarını değerlendirerek onun yeniden suç işlemeyeceğine kanaat getirmesi gerekir. Edinilen kanaatin akla mantığa uygun, tutarlı ve denetime elverişli bir gerekçeyle somutlaştırılması gerekir.⁹⁶ Kanunu tekrar etmekle sınırlı kalan, soyut ve kalıp ifadeden kaçınılmalıdır.⁹⁷

Bu açıklamalardan sonra HAGB kararı; daha önce kasıtlı bir suç işlememiş kişilerin ceza verilmeksizin topluma yeniden kazandırılmasını sağlamakta, damgalanmaktan kurtarmakta, bu şekilde onları ödüllendirmekte ve ikinci bir şans tanımakta, aynı zamanda mağdurların da zararını karşılamak suretiyle cezasız barışma imkânı sunmakta, son olarak da yeniden suç işlenmesini önleyerek toplumsal fayda sağlamaktadır.⁹⁸

B. HAGB KARARLARINA KARŞI KANUN YOLUNA BAŞVURULMASI

Çalışma konumuz bakımından önemi sebebiyle HAGB kararına karşı başvuru konusu üzerinde özel olarak durulması yerinde olacak-

⁹⁵ Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Erden Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 656.

⁹⁶ Centel/Zafer, s. 876; Ünver/Hakeri, s. 691.

⁹⁷ Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 716.

⁹⁸ Bu konudaki açıklamalar için bkz. Yenisey/Nuhoğlu, s. 839; İpek, Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, s. 5; Toroslu/Feyzioğlu, s. 368; Artuç, s. 7; Kumbasar, s. 47, 233; Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 712. Anayasa Mahkemesi, E.2022/120 K.2023/107, 01.06.2023.

tır. HAGB kararlarına karşı başvuru yolu; öğretide tartışmalara, Yargıtay uygulamasında farklılıklara, AYM nezdinde ihlâl ve iptal kararları ile en sonunda da kanun değişikliklerine konu olmuştur. Bu konudaki en son kanun değişikliği olan 7499 sayılı Kanun değişikliğinden önce HAGB kararlarına karşı “itiraz” kanun yoluna başvurulabilmekteydi.

İtiraz kanun yoluna başvurulması üzerine mahkemenin nasıl bir inceleme yapacağı ve nasıl bir karar vereceği hususunda da 7445 sayılı Kanun⁹⁹ değişikliğinden önce belirsizlik mevcuttu. Öğretide; yapılacak incelemenin yalnızca HAGB şartlarıyla sınırlı olması gerektiğini savunanlar¹⁰⁰ olduğu gibi mahkûmiyet hükmünün de belli ölçüde denetlenmesini ileri sürenler¹⁰¹ bulunmaktaydı. Uygulamada da farklı yargısal içtihatlar oluşmuştu. Nitekim önceleri yalnızca HAGB şartlarının incelenebileceğini belirten¹⁰² Yargıtay, daha sonra mahkûmiyet hükmüne ilişkin de bir incelemenin yapılması gerektiği şeklinde kararlar¹⁰³ vermeye başladı. Buna rağmen uygulamada farklı kararlar verilmeye devam etti. Öyle ki, itiraz üzerine yalnızca HAGB şartlarının incelenmesi yönünde kararlar verildiği gibi, itiraza konu karardaki maddî incelemeyi takdir yetkisini de kullanmak boyutuna ulaştıran kararlar da olmuştur.

Uygulamadaki bu belirsizliğe vurgu yapan AYM, itiraz yolunun etkin bir başvuru yolu olarak düzenlenmediği gerekçesiyle CMK m. 231/12 hükmünü iptal etti.¹⁰⁴ Bunun üzerine, bahsi geçen 7445 sayılı kanun değişikliği yapılarak hükme, “*itiraz mercii, karar ve hükmü inceleyen; usul ve esasa ilişkin hukuka aykırılık tespit ettiği takdirde, gerekçesini*

⁹⁹ İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 7445, Kabul Tarihi: 28.03.2023 RG 05.04.2023/32154.

¹⁰⁰ Kumbasar, s. 227; Aras, s. 301; Can Yalçın, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 277; Yenisey/Nuhoğlu, s. 845.

¹⁰¹ Özgeçen, s. 54-55; Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Erden Tütüncü/Altınok VILLEMIN/Tok, s. 661; Artuç, s. 333; Baştürk, s. 480.

¹⁰² “Yasada, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı başvurulabilecek yasa yolu hiçbir istisnaya yer vermeksizin açıkça itiraz olarak belirtilmiş olmakla, Yasanın öngörmediği bir istisnayı yargı kararları ile yaratmak, suçun niteliği veya sübuta yönelik başvuruların, yasa yolunu temyiz olarak değiştireceğini kabul etmek olanaksızdır.” Yargıtay CGK, E. 2009/13 K. 2009/12, 03.02.2009.

¹⁰³ “İtiraz mercii, o yer Cumhuriyet savcısının suç vasfına yönelik aleyhe başvurusu üzerine incelemesini sadece şekli olarak değil hem maddi olay hem de hukuki yönden yapmalı”. Yargıtay CGK, E. 2012/534 K. 2013/15, 22.01.2013.

¹⁰⁴ Anayasa Mahkemesi, E.2021/121 K.2022/88, 20.07.2022.

göstererek karar ve hükmü kaldırır ve gereğinin yapılması için dosyayı mahkemesine gönderir” cümlesi eklendi. Dolayısıyla yapılacak incelemede esasa ilişkin hukuka aykırılıkların da denetlenmesi gerektiği, normatif düzenlemeye kavuşmuş oldu. Bu, itiraz mercinin, mini bir istinaf veya temyiz gibi inceleme yapması olarak görülmemesi ve HAGB kararına etki ettiği kadarıyla mahkûmiyet hükmünün incelenmesi, bir diğer ifadeyle HAGB şartlarını etkileyecek sübut ve nitelendirmeye sınırlı bir inceleme yapılması gerektiği ifade edilmekteydi.¹⁰⁵

HAGB kararının hüküm niteliğinde olmamasının sonucu olarak bu karar aleyhine istinaf veya temyiz kanun yoluna başvurulamamaktaydı.¹⁰⁶ Her ne kadar HAGB kararı, mahkûmiyet hükmünü içerse de, bu hüküm açıklanmamış, diğer deyişle hukukî sonuç doğurmamış olduğundan aleyhine istinaf ve temyiz yoluna gidilememekteydi.¹⁰⁷ Ancak sanık hakkında verilen mahkûmiyet hükmünün bu aşamada tam olarak denetlenmemesi çeşitli sakıncalara yol açmıştır.¹⁰⁸ Örneğin hukuka aykırı bir mahkûmiyet kararına rağmen, denetimli serbestlik tedbirlerine ve 5 yıl süren bir denetim süresine katlanma ihtimali bulunmaktaydı. Ayrıca denetim süresinin iyi hâlli olarak geçirilmesi hâlinde, söz konusu mahkûmiyet hükmü bütün sonuçlarıyla ortadan kalkacak ve hiç denetlenememiş olacaktır.

Sonuçta, mahkûmiyet kararı açısından kovuşturmada yapılacak bir şey kalmamış ve yalnızca açıklanması şarta bağlanmış bir mahkûmiyet hükmü söz konusudur. Ayrıca bu karar, HAGB kararının zorunlu bir ön şartı olup içeriğindeki yanlışlık, HAGB kararına da sırayet edecektir. Bu nedenle öğretide,¹⁰⁹ mahkûmiyet hükmünün daha bu aşamada istinaf/temyiz kanun yolunda denetlenmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir. Öyle ki, AYM de HAGB kurumunu tamamen iptal ettiği kararında, 7445 sayılı Kanun değişikliğine rağmen hükmün

¹⁰⁵ Centel/Zafer, s. 882; Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Erden Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 661.

¹⁰⁶ Özgenç, s. 55; Baştürk, s. 473.

¹⁰⁷ Öğretide, HAGB aleyhine itiraz yoluna gidilmesinin mahkûmiyet kararına karşı istinaf/temyiz yoluna başvurulmasını engellemeyeceği de ileri sürülmekteydi. Bkz. Ünver/Hakeri, s. 697.

¹⁰⁸ Açıklanması ertelenen mahkûmiyet hükmü için başlangıçta bir istinaf/temyiz yolu öngörülmemiş olmasının herhangi bir ihlâl oluşturmadığı hakkında bkz. Kumbasar, s. 233.

¹⁰⁹ Özgenç, s. 55; Aras, s. 302; Ünver/Hakeri, s. 697.

denetlenmesini talep etme hakkının ve mahkemeye erişim hakkının sınırlandırılmaya devam ettiğini belirtmiştir.¹¹⁰

AYM'nin -en son verdiği- bu iptal kararı üzerine, 7499 sayılı Kanun değişikliği yapılarak AYM'nin iptal gerekçeleri dikkate alınarak¹¹¹ HAGB kararlarına karşı kanun yolu yeniden düzenlenmiştir: “272’nci maddenin üçüncü fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı istinaf yoluna başvurulabilir”. Buna göre, istinafa başvurulamayacak hükümler (CMK m. 272/3) hakkında verilen HAGB kararları hariç olmak üzere, diğer HAGB kararlarına karşı artık istinafa başvurulabilecektir.¹¹² İstinaf yolunda, karar ve hüküm istinaf merci tarafından CMK’nın 223. maddesinde yer alan hükümler gibi, CMK m. 272 ve devamı maddeler de dikkate alınmak suretiyle usul ve esasa ilişkin hukuka aykırılıklar yönünden incelenebilecektir (CMK m. 231/12).¹¹³

Görüldüğü üzere, 7499 sayılı Kanun değişikliğiyle birlikte HAGB kararlarına karşı istinaf yoluna başvurulabilmektedir. Böylelikle itiraz kanun yolunun etkin bir başvuru yolu sağlamamasının ortaya çıkarıldığı sakınca giderilmek istenmiştir. Ancak bu amacı gerçekleştirmek uğruna, CMK m. 223’teki hüküm türlerinden birine dahil olmayan bir karara karşı istinaf yolu açılmıştır.¹¹⁴ Ayrıca belirtmek gerekir ki, HAGB kararlarına karşı istinaf yoluna başvurulurken açıklanmayan mahkûmiyet hükmünün esas alınması ve mahkûmiyet hükmünün de denetimden geçmesi, hukukî sonuç doğurmama kuralının bu açıdan da geçersiz kılındığını gösterir.¹¹⁵

CMK m. 231/12’ye göre “Bölge adliye mahkemesi tarafından verilen kararlar hakkında 286’ncı madde hükümleri uygulanır”. Buna göre, bölge adliye mahkemesi tarafından verilen HAGB kararları açısından tem-

¹¹⁰ Anayasa Mahkemesi, E.2022/120 K.2023/107, 01.06.2023, § 40.

¹¹¹ Kanun’un gerekçesinde bu yönde bkz. <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFi- le/D28/Y2/T2/WebOnergeMetni/6e8b6477-2942-49d1-acf1-cfa13bcac252.pdf>

¹¹² Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 719.

¹¹³ Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 719.

¹¹⁴ Veli Özer Özbek, “Sekizinci Yargı Paketi Olarak Bilinen 7499 sayılı Kanun’un Ceza Hukukuna İlişkin Olarak Getirdiği Bazı Hükümlerin Değerlendirilmesi”, *Ceza Hukuku Dergisi*, 2024, S. 54, s. 41.

¹¹⁵ Zira 7499 sayılı Kanun değişikliği öncesinde hükmün sonuç doğurmamasının sonucu olarak aleyhine istinaf yoluna gidilememesi ve infaz edilememesi gösterilmekteydi. Bkz. Centel/Zafer, s. 877.

yiz edilebilirlik incelemesi CMK m. 286 uyarınca yapılacaktır. Aleyhine temyiz yoluna başvurulamayan hükümler hakkında verilen HAGB kararları temyiz edilemeyecekken temyizi kabil hükümler hakkında verilen HAGB kararları için temyiz yoluna başvurulabilecektir.¹¹⁶ Örneğin, hakaret suçunun işlendiğinden bahisle verilen HAGB kararına karşı istinaf kanun yoluna başvurulabilecek, bölge adliye mahkemesince verilen karar aleyhine de temyiz yoluna başvurulabilecektir. Ayrıca son olarak, 272'nci maddenin üçüncü fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının ilk derece mahkemesi sıfatıyla bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay tarafından verilmesi hâlinde temyiz yoluna gidilebilir.

Görüldüğü üzere, 7499 sayılı değişiklikte birlikte HAGB kararları aleyhine itiraz başvuru yolu kaldırılmış ve bu kararlar, kanun yolu denetimi açısından hukukî sonuç doğurmayacağı öngörülen mahkûmiyet hükmüne tâbi kılınmıştır. Söz konusu mahkûmiyet hükmü açıklanmış olsaydı istinafa başvurulabilecekse, bu hükmün açıklanmasının ertelenmesi kararına karşı da istinafa başvurulabilecektir. Bir diğer ifadeyle ilgili (açıklanması ertelenen) mahkûmiyet hükmü, sanki sonuç doğuruyormuşçasına kanun yolu açısından belirleyici hâle getirilmiştir. Bu durum öğretide, istinaf denetimi geçerli kabul edilecekse HAGB kararı verilmesinin bir anlamı olmayacağı gerekçeyle eleştirilmiştir.¹¹⁷

Son olarak denetim süresinin iyi hâlli geçirilmemesi sebebiyle açıklanan veya yeni kurulan hüküm aleyhine, hükmün açıklanması koşullarının gerçekleşip gerçekleşmemesi yönüyle itiraz edilebilecektir (CMK m. 231/12). Bu itiraz yolunda, açıklanması ertelenen hüküm değil bu hükmün açıklanma koşullarının oluşup oluşmadığı değerlendirilecektir.

IV. HAGB KARARLARININ HUKUK HÂKİMİ AÇISINDAN BAĞLAYICILIĞI TARTIŞMASI

HAGB'ye ilişkin pek çok husus gibi, söz konusu kararların hukuk mahkemesi açısından bağlayıcı olup olmadığı da tartışmalıdır. Her ne kadar 7499 sayılı Kanunla HAGB, birkaç önemli değişiklikten yeniden

¹¹⁶ Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 719.

¹¹⁷ Özbek, s. 41.

ihdas edilmiş olsa da değişiklikten önceki tartışmanın, değişiklikten sonraki durumu değerlendirmek açısından faydalı olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca, söz konusu Kanun'un, sanığın kabulüne ve karara karşı başvuru yoluna ilişkin HAGB değişiklikleri, 01/06/2024 tarihinden sonra yürürlüğe girmiştir (CMK Geçici m. 6). Dolayısıyla önceki düzenlemeye göre verilen HAGB kararları, denetim süresi de düşünülecek olursa bir müddet daha hukuk hayatımızda varlığını sürdürecektir. Buna göre, daha önce HAGB kararı verilmiş ve denetim süresi başlamış olsa bile aynı olayda daha sonra hukuk yargılaması başlayabilir. Bu nedenle, söz konusu kararların hukuk mahkemeleri açısından bağlayıcı olup olmadığı hususu da -azalarak da olsa- bir müddet daha güncelliğini koruyacaktır. Bu gerekçelerle anılan Kanun değişikliği öncesindeki tartışmayı ele aldıktan sonra izleyen başlıkta değişiklik sonrası durumu ele almayı planlamaktayız.

A. 7499 SAYILI KANUN DEĞİŞİKLİĞİ ÖNCESİNDEKİ DURUM

Mahkûmiyet hükmündeki vakıa tespitlerinin, hukuk hâkimi açısından bağlayıcı olduğunu ifade etmiştik.¹¹⁸ Mahkûmiyet hükmünün açıklanmasının geri bırakıldığı bir durumda, hukuk hâkiminin bu karardaki vakıa tespitleri ile bağlı olup olmadığı ise tartışmalıdır. Suçun varlığı ve sanığın cezalandırılabilirliği hakkında gerekli inceleme ve araştırma yapılarak sanığın fiili işlediğinin sabit görülmesi üzerine bir mahkûmiyet hükmü verildikten sonra HAGB kararı verilir. Bu gerekçeyle, öğretide bir görüşe göre, HAGB kararındaki vakıa tespitleriyle hukuk hâkiminin bağlı olması gerekir.¹¹⁹ Aksi takdirde ceza mahkemesi ile hukuk mahkemesi arasında çelişki oluşabileceği ve bunun da adalete olan güveni sarsabileceği öne sürülmüştür.¹²⁰ Ayrıca böyle bir sonucun, usûl ekonomisine ve bekletici sorun kararı üzerine HAGB kararı verilmişse bekleyen mahkeme için bağlayıcı olması gerektiği şeklindeki bekletici sorunun niteliğine de uygun olacağı ileri sürülmüştür.¹²¹

¹¹⁸ Bkz. yuk. II, B.

¹¹⁹ Kuru, El Kitabı, s. 1522; İpek, Hukuk Mahkemesine Etkisi, s. 87; Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 604-605; Sencer/Kurşun, s. 45-46.

¹²⁰ Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 605.

¹²¹ Kuru, El Kitabı, s. 1522.

Diğer görüşe göre¹²² ise, HAGB kararının hukuk yargılaması açısından en azından güçlü delil olarak kabul edilmesi gerekir. Buna göre hâkim, HAGB kararından yararlanabilmeli, hatta aksini gösteren önemli deliller olmadıkça HAGB kararındaki vakia tespitlerinden ayrılamamalıdır. Benzer şekilde başka bir görüşe göre ise, HAGB kararı, hukuk mahkemesi için bağlayıcı değilse de tamamen etkisiz değildir. Söz konusu karara delil olarak dayanılması hâlinde, HAGB kararında yer alan vakia tespitleri ve deliller serbestçe değerlendirilerek hükme esas alınabilmelidir.¹²³

HAGB kararının hukuk mahkemesi için bağlayıcı olmadığı da farklı gerekçelerle savunulmuştur. Her şeyden önce, HAGB kararının kanun yolundan geçerek kesinleşmiş vakia tespitlerini içermediği için hukuk mahkemesini bağlamayacağı ileri sürülmektedir.¹²⁴ Ayrıca, HAGB kararlarının durma kararı niteliğinde olması ve durma kararının da bir ara kararı olması sebebiyle bağlayıcı etki doğurmayacağı da ifade edilmektedir.¹²⁵ İlaveten, HAGB kararlarının sanık aleyhinde hukukî sonuç doğurmayacağı kuralından yola çıkılarak, hukuk mahkemesince delil olarak da kullanılamayacağı ve hukuk mahkemesinin yeniden delil toplaması gerektiği de savunulmuştur.¹²⁶ Yine aynı hükümden yola çıkılarak, HAGB kararının sonuç doğurmaması kuralının sadece ceza muhakemesinde değil bütün hukuk düzeninde geçerli

¹²² İpek, Hukuk Mahkemesine Etkisi, s. 87.

HAGB kararlarının, disiplin soruşturmaları açısından güçlü delil olduğu yönünde bkz. Yasin Sezer/ Ali İhsan İpek, "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasının Kamu Personel Hukukuna Etkileri", *TAAD*, C. 1, S. 3, s. 69-70; İbrahim Keskin, "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararları ve Disiplin Soruşturmalarına Etkisine Dair Bir Değerlendirme", *TAAD*, 2023, S. 54, s. 31. HAGB kararının disiplin soruşturması açılmasına ve disiplin verilmesine engel olmadığı çünkü HAGB kararıyla birlikte suçun sübut ettiği dair kuvvetli delillerin ortaya çıktığı hakkında bkz. Serkan Çınarlı/Sevinç Arslan Hızal, "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasının Memuriyete Giriş ve Memuriyetin Sona Ermesine Etkisi", *Terazi Hukuk Dergisi*, 2017, C. 12, S. 134, s. 27.

¹²³ Güray Erdönmez, Pekcanıtez Usûl-Medenî Usûl Hukuku, Cilt 2, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 1812-1813. Benzer şekilde bkz. Tanrıver, Cilt 2, s. 161. HAGB kararının delil olarak kullanılabileceği hakkında bkz. Baştürk, s. 247.

¹²⁴ Aras, s. 306; Atalı, s. 2079; Baştürk, s. 463; Belgin Güneş, s. 95.

¹²⁵ Belgin Güneş, s. 95-96.

¹²⁶ Artuç, s. 416; Gökhan Taneri, "Ceza ve Hukuk Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi", *Adalet Dergisi*, 2015, S. 51, s. 92.

olması gerektiği¹²⁷ ve ilgili hükümde açıkça izin verilen dışında bir anlam ve etki doğurmaması gerektiği¹²⁸ ifade edilmiştir.

Yargıtay, önceki kararlarında,¹²⁹ hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarındaki tespitlerle hukuk mahkemesinin bağlı olacağına karar vermektedir. Zira hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı mahkûmiyet hükmünü bünyesinde barındırdığı gibi, itiraz kanun yoluna başvurulmak suretiyle de kararın kesinleştiği ifade ediliyordu. Ancak daha sonra YHGK,¹³⁰ bu kararların kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü olmamasının yanında hüküm hüviyetini de haiz olmadığına ve bu nedenle de hukuk hâkimini bağlamayacağına hükmetmiştir. Ayrıca açıklanması ertelenen mahkûmiyet hükmünün denetim süresi içinde açıklanması üzerine, bu karara karşı gerçekleşecek bir kanun yolu denetiminde ortadan kalkacak olması ihtimal dahilinde olup bu durumda hukuk mahkemesi kararının da dayanaksız kalacağı ifade edilmiştir. Sonuç olarak Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, HAGB kararlarının hukuk mahkemeleri için -itiraz yasa yolu tüketilmiş olsa bile- bağlayıcı olmayacağına karar vermiştir.

Öte yandan Yargıtay, HAGB kararlarının hukuk mahkemesi nezdinde dikkate alınması gerektiğine de karar vermektedir.¹³¹ Buna göre,

¹²⁷ Belgin Güneş, s. 96. Aksi yönde bkz. Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 604.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarının hukukî sonuç doğurmaması sebebiyle, memuriyete giriş ve memuriyetin devamı açısından, mahkûmiyet hükmünün sonuçlarını doğurmayaacağı hakkında bkz. Sezer/İpek, s. 66-67; Çınarlı/Arslan Hızal, s. 23 vd.

¹²⁸ Atalı, s. 2079.

¹²⁹ Yargıtay 4 HD, E. 2009/580 K. 2009/12264, 05.11.2009. Benzer şekilde bkz. “Somut olayda, davalının ceza mahkemesi kararı ile dava konusu tazminata konu eylemi gerçekleştirdikleri ve o fiilin hukuka aykırı olduğu sabit bulunmaktadır. Ceza Mahkemesi tarafından 4616 sayılı Kanun gereğince verilen “hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin karar” cezanın infazına ilişkin bir husustur. Yoksa bu karar eylemin hukuka aykırılığını etkilemez.” Yargıtay 3 HD, E. 2011/2831 K. 2011/2832, 28.02.2011.

¹³⁰ Yargıtay HGK, E. 2011/639 K. 2012/30, 01.02.2012. Aynı yönde bkz. Yargıtay 3. HD., E. 2023/5173 K. 2024/1191 T. 20.3.2024; Yargıtay 11. HD., E. 2023/3441 K. 2024/6597 T. 19.9.2024; Yargıtay HGK, E. 2017/1437 K. 2022/15, 18.01.2022; Yargıtay HGK., E. 2021/877 K. 2022/1798 T. 20.12.2022

¹³¹ “Her ne kadar haklarında HAGB kararı verilmiş sanıkların kesinleşmiş mahkûmiyetinden söz edilemeyecek ise de ceza mahkemesince alınan kusur raporu ile mahkemece alınan kusur raporu arasındaki, meydana gelen olay ile ilgili farklı oran ve aidiyetler belirlenerek çelişkinin oluştuğu, bu nedenle iş kazasının gerçek-

her ne kadar HAGB kararları hukuk mahkemesi için bağlayıcı değilse de ortaya çıkacak bir çelişkinin giderilmesi gerektiği de belirtilmektedir. Bir başka ifadeyle, hukuk mahkemesinin, açıklanması geri bırakılan karardaki tespitlerden ayrılmayı haklı kılar bir gerekçe ortaya koyması gerekir. Bunun için ise ceza mahkemesinin ilgili kararının dikkate alınıp değerlendirilmesi gerekir.

Kanaatimizce, 7499 sayılı Kanun değişikliği öncesinde HAGB kararlarının dayandığı mahkûmiyet hükmündeki vakıa tespitleri, kanun yolu denetiminden geçerek kesinleşmediği için hukuk mahkemesini bağlamaması gerekir. Hukuk mahkemesinin, şekli anlamda kesinleşmemiş¹³² böyle bir kararla (ve karardaki vakıa tespitleriyle) bağlı olduğunun kabul edilmesi sakıncalıdır. Zira HAGB kararı verildikten sonra denetim süresi içinde yükümlülükler uyulmadığı için mahkûmiyet hükmünün açıklanarak kanun yolu denetiminde ortadan kaldırılması ihtimali vardır. Bu nedenle, HAGB kararındaki kesinleşmemiş vakıa tespitleriyle hukuk mahkemesinin bağlı olmaması gerekir. Bekletici sorun kararı üzerine ceza mahkemesince verilen HAGB kararının esas alınması, daha sonra bu kararın ortadan kaldırılabilir olma ihtimali düşünüldüğünde, bekletici sorundan beklenen faydayı (çelişkili kararların ortadan kaldırılması) önleyecektir.¹³³

Öğretide, HAGB kararındaki maddî vakıa tespitlerinin hukuk hâkimi açısından bağlayıcı olmasının sebebi olarak bekletici sorun kurumunun

leştigi iş kolunda iş güvenliği bakımından uzman kişilerden oluşan bilirkişi heyetinden, tarafların kusur oranı ve aidiyeti konusunda raporlar arasındaki çelişkinin giderildiği rapor alınarak; sonucuna göre hüküm kurulması gerekirken çelişkili kusur raporuna dayanılarak hüküm kurulması bozma nedenidir... Eldeki davada belirtilen hususlar ışığında, Mahkemece raporlar arasında çelişki giderilecek şekilde kusur oran ve aidiyeti konusunda yeniden rapor alınmalı, sonucuna göre karar verilmelidir.” Yargıtay 10 HD, E. 2018/5344 K. 2019/10254, 24.12.2019.

¹³² HAGB kararlarına karşı öngörülen itiraz yolunun tüketilmesiyle şekli anlamda kesinliğin sağlanmış sayılıp sayılmayacağı düşünülebilir. HAGB kararlarına karşı itiraz, 7445 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle birlikte sadece şekli değil maddi incelemeyi de içermektedir. Ancak söz konusu maddi incelemenin, istinaf kanun yolu incelemesi gibi yapılması mümkün olmadığı gibi hukuka uygun da değildir. İtiraz yolu tüketilmiş olsa bile mahkûmiyet hükmünün, denetim süresi içinde açıklanarak kanun yolu aşamasında ortadan kaldırılma ihtimali sürmektedir. Bu nedenle itiraz yolunun varlığı ve tüketilmiş olması, hukuk mahkemesi nezdinde bir bağlayıcılık oluşturmamalıdır.

¹³³ Bkz. yuk. I, A, s. 6 dn. 18.

niteliği de gösterilmiştir.¹³⁴ Burada, bekletici sorun kararı verilmiş olmakla ceza mahkemesinin vereceği kararın kabul edilmiş sayıldığına işaret edilmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere bağlayıcılık, salt bekletici sorun kararı vermenin bir sonucu değildir. Dolayısıyla bekletici sorun kararı üzerine HAGB kararı verilmiş olmasının, bağlayıcı olma açısından herhangi bir özelliği bulunmadığı kanaatindeyiz.

Bekletici sorun kararı veren mahkeme, normalde ceza mahkemesinin kararının kesinleşmesine kadar beklemektedir. Ancak hükmün açıklanmasının geri bırakılması açısından kesinleşme olgusu özellik arz etmektedir. Zira HAGB kurumu, sürecin nihayete ulaşması için bünyesinde bir denetim süresi öngörmekte ve bu sürenin iyi hâlli geçirilip geçirilmemesine göre ya hüküm açıklanmakta veya düşme kararı verilmektedir. Bu durumda bekletici sorun kararı veren mahkemenin ne zamana kadar beklemesi gerektiği veya denetim süresi boyunca beklemeye devam edip edemeyeceği de önemli bir husustur. Ancak belirtmek gerekir ki bahsedilen sürenin bitmesine kadar beklenmesi, hukukî koruma talebini karşılamaktan kaçınmak anlamına gelebilir. Ayrıca böyle bir gecikmeye rağmen, denetim süresinin iyi hâlli geçirilmesi sebebiyle açıklanması ertelenen karar hiç açıklanmayabileceği için, bu sürenin beklenmesinden herhangi bir fayda da elde edilemeyecebilir. Bu gerekçelerle, bekletici sorun kararı üzerine ceza mahkemesince HAGB kararı verildiğinde, hukuk mahkemesinin artık -denetim süresini beklemeksizin- davaya devam etmesi gerekir.

Tüm bunların yanında, HAGB kararındaki vakıa tespitleri, ceza hukuku ilkeleri çerçevesinde yapılan bir araştırma ve incelemenin sonucunda ortaya çıkarılmış gerçekliğe ilişkindir. Bir diğer ifadeyle, tâbi olduğu kurallar gereği hukuk mahkemesinin istese de elde edemeyebileceği vakıa tespitleri, ceza yargılamasında ortaya çıkabilir. Mahkûmiyet hükmü, denetimden geçmiş değildir ancak söz konusu hüküm verilene kadarki yargılama açısından normal bir mahkûmiyetten de farkı yoktur. Şu hâlde; hukuk mahkemesinin, HAGB kararındaki vakıa tespitleri ve delillerden yararlanabilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu durum, öncelikle usul ekonomisine uygun olur.¹³⁵ Bekletici

¹³⁴ Kuru, El Kitabı, s. 1522.

¹³⁵ Erdönmez, s. 1812. Usûl ekonomisi ilkesi gereğince verilen HAGB kararının bağlayıcı olması gerektiği yönünde bkz. Kuru, El Kitabı, s. 1522.

sorun kararı verilmekle davacının hukukî koruma talebi ertelenmekte ve dava geciktirilmektedir. Yaşanan gecikmenin bir anlamda “boşuna” gitmemesi için, söz konusu vakıa tespitlerin bekleyen mahkeme tarafından dikkate alınması gerekir. Bu değerlendirmeden sonra yapılan tespitlere dayanılabileceği gibi, gerekçesine yer verilmek kaydıyla farklı yönde tespitlerde bulunmak da mümkün olacaktır. Vardığımız sonuç; bekletici sorun kararı üzerine herhangi bir şekilde bağlayıcı etki ortaya çıkmayan hâllerde, beklenen mahkemede verilen kararın takdiri delil olarak dikkate alınabilecek olmasına¹³⁶ ve takdiri delillerin kanunda sayılanlarla sınırlı olmamasına (HMK m. 192)¹³⁷ da uygundur. Zira kesinleşmemiş de olsa (mahkûmiyete ilişkin) bir mahkeme kararı, delil olma açısından diğer delillere (örneğin bir tanık beyanına) göre çok daha zayıf görülemez.¹³⁸

B. 7499 SAYILI KANUN DEĞİŞİKLİĞİ SONRASINDAKİ (MEVCUT) DURUM

1. Değişikliğin Çalışma Konumuz Açısından Etkisi

Değişiklikle birlikte HAGB kararlarına karşı -dayanak mahkûmiyet hükmü açıklanmış gibi- istinaf ve temyiz kanun yoluna gidilebilmektedir.¹³⁹ Bu durum; HAGB kararının dayandığı mahkûmiyet hükmündeki vakıa tespitlerinin, etkin bir kanun yolu sürecinden geçerek kesinleşmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, kesinleşmemiş ve ortadan kalkma ihtimali olan vakıa tespitleriyle hukuk hâkiminin bağlı olmayacağı yönündeki görüşün ve uygulamanın dayanağının ortadan kalktığı söylenebilir. Zira HAGB ve onun dayandığı mahkûmiyet hükmüne karşı, kanun yolu açısından normal bir hüküm gibi istinaf yoluna ve devamında temyize başvurulabilmektedir. Böylelikle daha denetim süresi başlamadan, sanki açıklanan ve hukukî sonuç doğuran bir mahkûmiyet hükmü varmışçasına kanun yollarına başvurulabil-

¹³⁶ Bkz. yuk. I, B, s. 8.

¹³⁷ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 434.

¹³⁸ Nitekim Yargıtay da bağlayıcı etki doğurmayan mahkeme kararlarının delil değeri açısından güçlü/kuvvetli bir takdiri delil olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. yuk. I, B, s. 8, dn. 30.

¹³⁹ Değişiklik öncesi ve sonrasında, HAGB kararlarına karşı başvuru yolları ve bunun sonuçları hakkındaki açıklamalar için bkz. yuk. III, B.

mehtedir. Açıklanması ertelenen karardaki vakıa tespitleri de denetlenmekte ve kesinleşmektedir.

Değişiklik öncesi dönemde ise, olağan kanun yoluna başvurulabilecek hükümler açısından kesinleşme süreci başlamamaktaydı¹⁴⁰ ve denetim süresi içinde hüküm açıklanacak olursa ancak o zaman kanun yollarına başvurulabilmekteydi. Bu durumda, kararın sonradan değişmesi ihtimali denetim süresi boyunca varlığını sürdürmekteydi. Açıklanması ertelenen kararın kanun yollarında değişmesi ihtimali sebebiyle de hukuk mahkemeleri tarafından bağlayıcılık oluşturmaması gerektiği, haklı olarak kabul edilmekteydi. Ancak artık bu durum değişmiş ve bağlayıcı kabul edilmemenin önündeki en büyük engel ortadan kalkmıştır. Zira henüz denetim süresi başlamadan, HAGB kararı ve onun dayandığı hüküm açısından kesinleşme süreci tamamlanmaktadır. Keza, daha sonra hüküm açıklanınca başvuru itiraz yolunda da yalnızca hükmün açıklanması şartları incelenmekte, HAGB ve onun dayanağı olan mahkûmiyet hükmüne dokunulmamaktadır.

2. Değişiklik Sonrası Bağlayıcılık Sorununun Durumu ve Değerlendirmemiz

HAGB ve onun dayandığı mahkûmiyet hükmüne karşı, hüküm açıklanmış gibi kanun yollarına başvurma imkânı getirilmiş olmasının, bağlayıcılığın önündeki önemli bir engeli kaldırdığını ifade etmiştik. Bununla birlikte, HAGB kararının, mahkûmiyet hükmünün hukukî sonuç doğurmasını engellediğine ilişkin düzenleme (CMK m. 231/5-son), kişinin sanık sıfatını taşıması ve denetim süresi sonunda düşme kararı verilme ihtimali varlığını sürdürmektedir. Tüm bu hususlar, hukuk mahkemesinin HAGB kararının dayandığı mahkûmiyet hükmündeki vakıa tespitleriyle bağlı olup olmaması açısından önem arz etmektedir. Bağlayıcılığın önünde engel olarak görülen bu durumların, anılan değişikliklerle birlikte değerlendirilmesi gerekir. Değişiklik sonrasında (hükmün mevcut hâline göre) verilen bir HAGB kararının, hukuk mahkemesi açısından bağlayıcılığına ilişkin -tespit edebildiğimiz kadarıyla- herhangi bir görüş bulunmamaktadır. Bu nedenle değişiklik öncesi durumun, değişiklikten sonra ne ölçüde değişmiş olduğu

¹⁴⁰ Toroslu/Feyzioğlu, s. 368-369.

ve hukuk mahkemesi açısından bağlayıcı olup olmama hususunun ne ölçüde etkilendiğini ele alacağız.

İlk olarak ele alınması gereken husus, HAGB kararının, kurulan mahkûmiyet hükmünün hukukî sonuç doğurmasını önlediğine ilişkin düzenlemenin (CMK m. 231/5) varlığını sürdürmesidir. Bir görüşe göre, sonuç doğurmamaya ilişkin bu kural, özellikle ceza hukukuna ilişkin sonuçlar düşünülerek madde metnine eklenmiştir.¹⁴¹ Bu görüşe göre, mahkûmiyete ilişkin cezanın infazının hukukî sonuç doğurmaması kastedilmektedir. Öte yandan öğretide ağırlıkta olan görüşe göre, HAGB kararının hukukî sonuç doğurmaması, kararın hukuk mahkemesine olan etkisini de kapsamaktadır.¹⁴² Öncelikle, hukukî sonuç doğurmama kuralına aykırı olarak pek çok hukukî sonucun ortaya çıktığı ifade edilmelidir. Örneğin söz konusu karar, denetim süresi ve denetimli serbestlik tedbirleri açısından hukukî sonuç doğurmaktadır. Hatta bu durum, hukukî sonuç doğurmama kuralına aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.¹⁴³ Ayrıca HAGB kararlarında yargılama giderlerinin sanığa yüklenmesi (CMK m.325/2) açısından da hukukî sonuç doğmakta ve bu durum da eleştirilmektedir.¹⁴⁴ 7499 sayılı Kanunla, müsadereye ilişkin kararlar açısından da hukukî sonuç doğması kabul edilmiştir.¹⁴⁵ Keza anılan Kanun değişikliğiyle birlikte, açıklanmamış bir hüküm aleyhine kanun yollarına başvurulabildiği için

¹⁴¹ Kılıçoğlu, Borçlar Genel, s. 604. Hukukî sonuç doğurmama ifadesinin yalnızca ceza açısından düşünülmesi gerektiği hakkında bkz. Emir Kaya, "İnsan Hakları Açısından Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması", *Ankara Barosu Dergisi*, 2013, S. 3, s. 420, 435.

¹⁴² Artuç, s. 416; Baştürk, s. 463; Atalı, s. 2079; Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 735; Taneri, s. 92; Belgin Güneş, s. 96; Enes Yılmaz, "Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararının Sanık Hakkında Sonuç Doğurmaması Üzerine Bir Değerlendirme", *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, 2021, C. 1, S. 2, s. 280.

¹⁴³ İpek, Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, s. 3-4; Sezer/İpek, s. 54.

¹⁴⁴ Baştürk, s. 409; Yalçın, s. 235. Yargılama giderlerinin sanıktan tahsil edilebilmesinin hukukî sonuç doğurmama kuralının istisnası olduğu hakkında bkz. Artuç, s. 416.

¹⁴⁵ Her ne kadar müsadere kararı ayrı bir güvenlik tedbiri niteliğinde olsa da uygulamada HAGB kararının bir parçası olarak görülmekteydi. Ancak diğer yandan da verilen müsadere kararları infaz edilmekteydi. AYM ise bunun kanunî bir temeli olmadığına vurgu yaparak ihlâl kararı vermiştir. Sonuçta bahsi geçen kanun değişikliği yapılarak müsadere kararının hukukî sonuç doğuracağı ayrıca belirtilmek suretiyle müsadere kararının infaz edilmesinin kanunî temeli oluşturulmuştur.

esasinda ceza hukukunda bile bir anlamda sonuç doğduğu kabul edilmiştir.¹⁴⁶

Görüldüğü üzere CMK m. 231/5-son düzenlemesi, zaman içinde yapılan değişikliklerle kural olmaktan uzaklaşmış veya en azından sonuçları bakımından farklılaşmış durumdadır. Geline bu aşamada CMK m. 231/5-son hükmü, mahkûmiyet hükmüne ilişkin cezanın infazı ve hak yoksunluklarıyla sınırlı olarak kabul edilmelidir. Böyle bir kabulün, HAGB'nin etkisini ve işlevini zayıflatacağı düşünülebilirse de son yapılan değişikliklerle uyumlu olacağı ifade edilmelidir.

Ele alınması gereken ikinci husus ise HAGB kararına rağmen ceza davasının derdestliğinin ve kişinin denetim süresi sonuna kadar sanık sıfatını taşımaya devam etmesidir. Bu gerekçeyle öğretide, HAGB kararlarının hukuk mahkemesince bağlayıcı kabul edilmesi durumunda, masumiyet karinesi ihlâli oluşabileceği ifade edilmiştir.¹⁴⁷ Zira suç isna-
dı altında olan veya hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmuş olsa bile bu hüküm kesinleşmemiş olan kişiler masumiyet karinesinin koruması altındadır.¹⁴⁸ Ceza yargılaması niteliğinde olmayan herhangi bir yargılamada (hukuk yargılaması veya idari yargılamada) da masumiyet karinesine özen gösterilmeli, özellikle kullanılan dile dikkat edilmelidir.¹⁴⁹ Bu doğrultuda AYM, açıklanması geri bırakılan mahkûmiyet kararına dayanılmasının masumiyet karinesi ile çelişebileceğini ifade etmiştir.¹⁵⁰ Sanık sıfatı devam eden bir kişinin hukuk yargılamasında da

¹⁴⁶ Zira 7499 sayılı Kanun değişikliği öncesinde, hükmün sonuç doğurmamasının sonucu olarak aleyhine istinaf yoluna gidilememesi ve infaz edilememesi gösterilmekteydi. Bkz. Centel/Zafer, s. 877.

¹⁴⁷ Belgin Güneş, s. 97.

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi, Oğuz Tiftikçier Başvurusu, B. No. 2013/2091, AYM, 04.11.2015, § 34; Anayasa Mahkemesi, Mustafa Kıvrak Başvurusu, B. No. 2013/3175, 20.02.2014, § 34.

¹⁴⁹ Anayasa Mahkemesi, Oğuz Tiftikçier Başvurusu, B. No. 2013/2091, 04.11.2015, § 36; Anayasa Mahkemesi, Mustafa Kıvrak Başvurusu, B. No. 2013/3175, 20.02.2014, § 36.

¹⁵⁰ "Bu çerçevede, ceza davası dışında fakat ceza davasına konu olan eylemler nedeniyle devam eden idari uyumsuzluklarda, açıklanması geri bırakılan mahkûmiyet kararına dayanılması masumiyet karinesi ile çelişebilir. Buna karşılık, idari uyumsuzluğun çözümüne esas teşkil etmesi bakımından salt kişinin yargılanmış olmasından ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair karardan söz edilmesi, masumiyet karinesinin ihlal edildiğinden söz edebilmek bakımından yeterli değildir. Bunun için kararın gerekçesinin bütün halinde dikkate alınması ve nihai

suçluymuş gibi muamele görmemesi gerekir. Ancak 7499 sayılı Kanun değişikliğiyle farklı ve eleştiriye açık bir durum oluşmuştur. Zira artık hakkında verilen mahkûmiyet hükmü geri bırakılan kişi, bu hüküm açıklanmış gibi kanun yollarına başvurma ve kararı denetletme hakkını kullanabilmektedir. Bir yandan hükmün açıklanması ve hukukî sonuç doğurması geri bırakılırken diğer yandan da hüküm açıklanmış ve hukukî sonuç doğmuş gibi olağan kanun yolları tüketilebilmektedir. Hâl böyle olunca da hem kişinin sanık sıfatı devam ettiği ifade edilmekte hem de hüküm açıklanmış gibi kanun yollarından geçerek HAGB kararının dayandığı mahkûmiyet hükmü şekli anlamda kesinleşmektedir.

Düzenlemenin mevcut hâlinde, kanun yollarını tüketmesine rağmen denetim süresini bekleyen kişinin taşıdığı sanık sıfatının; henüz bir mahkûmiyet kararı verilmeyen veya açıklanmış mahkûmiyet kararından sonra olağan kanun yolları aşaması tamamlanmamış olan yani hakkında verilen karar henüz kesinleşmemiş olan kişinin taşıdığı sanık sıfatının birbirinden farklı olduğunu ifade etmek gerekir. Dolayısıyla ilk durumda, kişinin sanık sıfatını taşımaya devam etmesinin, artık HAGB kararının hukuk mahkemesinde bağlayıcı olmasını önlememesi gerektiği söylenebilir. Aksi takdirde, olağan kanun yollarından geçerek kesinleşmiş ceza mahkemesi kararındaki vakıa tespitle-riyle çelişen hukuk mahkemesi kararları ortaya çıkabilecektir.

Burada değerlendirilmesi gereken son husus, denetim süresinin iyi hâlli geçirilmesi hâlinde mahkûmiyet hükmünün hiç açıklanmayacak olması ve davanın düşmesine karar verilecek olmasıdır. Eğer hukuk hâkimi HAGB kararıyla bağlı kabul edilirse, denetim süresinin iyi hâlli geçirilmesi sonucunda söz konusu mahkûmiyet hükmü ortadan kalkacak ancak bu hükümdeki vakıa tespitleri onu bağlayıcı kabul eden hukuk mahkemesi kararında varlığını sürdürecektir. Bir diğer ifadeyle, HAGB'yi bağlayıcı kabul eden hukuk mahkemesinin kararının dayanaksız kalma ihtimali olduğu söylenebilecektir.¹⁵¹ An-

kararın münhasıran hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen fiil-
lere dayanıp dayanmadığının incelenmesi gerekir". Anayasa Mahkemesi, Kürşat
Eyol Başvurusu, B. No. 2012/665, 13.06.2013, § 29. Diğer bir karar için bkz. Ana-
yasa Mahkemesi, Oğuz Tiftikçier Başvurusu, B. No. 2013/2091, 04.11.2015, § 42,
46-47.

¹⁵¹ Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 735.

cak belirtmek gerekir ki bu ihtimal, bugüne kadar süregelen uygulama açısından da kısmen geçerlidir. Hukuk mahkemesinin HAGB kararındaki vakıa tespitleriyle bağlı olmasa da bunları dikkate alması, mahkûmiyet hükmü ortadan kalkmasına rağmen izlerinin hukuk mahkemesi kararında kaldığı şeklinde yorumlanabilir. HAGB kararını hiç yokmuş gibi kabul etmek de doğru olmadığından,¹⁵² açıklanması ertelenen mahkûmiyet hükmü daha sonra ortadan kalkacak olsa bile hukuk mahkemesi tarafından dikkate alınmaktadır.

Anılan değişiklikle birlikte daha denetim süresi başlamadan istinaf-temyiz yoluna gidildiğinden, vakıa tespitleri denetim süresi öncesinde kesinleşmiş olmaktadır. Bir diğer ifadeyle, denetim süresi öncesinde vakıa tespitleri açısından süreç nihayete ermektedir. Bir yanda hükmün ortadan kalkması ve düşme kararı verilmesi söz konusuysen diğer yanda kesinleşmiş vakıa tespitleri bulunmaktadır. İlk duruma rağmen ikincisi varlığını sürdürdüğünden hukuk mahkemesinin kararının dayanaksız kalacağından bahsedilememelidir. Öte yandan hukuk mahkemesinin, ceza mahkemesi tarafından verilen ve kanun yollarından geçmiş HAGB kararındaki vakıa tespitleriyle bağlı olmaması ihtimalinde, denetim süresinde hüküm açıklanacak olursa bu sefer hukuk mahkemesi ile ceza mahkemesi kararları çelişebilecektir. HAGB düzenlemesinin mevcut hâli bu ikilemin oluşmasına sebep olmuştur.

Hukuk mahkemesinin ceza mahkemesinin verdiği kararla bağlı olmadığı, ancak söz konusu kararı dikkate alması gerektiği ve gerekçesini göstermek kaydıyla farklı kararlar da verebileceği uygulamasının devam ettiği düşünüldüğünde de çeşitli sorunlar ortaya çıkabilir. HAGB kararının kanun yollarından geçerek kesinleşmesi durumunda, hukuk mahkemesi, ya kendisini bağlı görmese dahi fiilen aynı kararı verir ya da farklı bir karar vererek ceza mahkemesince verilmiş ve kesinleşmiş vakıa tespitleriyle çelişir.

Sonuç olarak, kanun düzenlemesinin yeni hâli, çalışma konumuz açısından son yıllarda oturmuş olan uygulamada tartışmalara sebebiyet verebilecektir. Söz konusu değişiklikle birlikte, HAGB kararı ve onun dayandığı mahkûmiyet hükmü, normal bir hüküm gibi kanun yolu başvurusuna açılmıştır. Böylelikle, hukuk mahkemesinin HAGB

¹⁵² Erdönmez, s. 1812.

kararıyla bağlı olmamasının önündeki en büyük engel kalkmıştır. Diğer engeller ise anılan kanun değişikliğiyle birlikte düşünüldüğünde, hukuk mahkemesinin HAGB kararıyla bağlı olmadığı yönündeki görüşün önemli ölçüde zayıflamış olduğu ifade edilmelidir. Dolayısıyla bize göre artık, açıklanması geri bırakılan mahkûmiyet hükmündeki vakıa tespitlerinin, açıklanarak hukukî sonuç doğuran mahkûmiyet hükmündeki vakıa tespitlerinden -hukuk mahkemesi nezdindeki bağlayıcılık açısından bir farkı kalmamıştır. Ancak bu yöndeki tereddütlerin giderilmesi açısından açık bir düzenlemenin yapılması yerinde olur.

3. Değişiklik Sonrası Bekletici Sorunla İlgili Durum ve Değerlendirmemiz

Düzenlemenin mevcut hâli bekletici sorun kararı veren mahkemenin hangi aşamaya kadar beklemesi gerektiği hususunda da sorun oluşturmaktadır. Değişiklik öncesi HAGB kararı ve dayandığı mahkûmiyet hükmü için istinaf-temyiz yollarına başvurulamıyordu ve ancak denetim süresi içinde belirsiz bir tarihte hüküm açıklanacak olursa o zaman istinaf-temyiz yoluna gidilebilmekteydi. Hukuk mahkemesinin, böylesine uzun ve belirsiz bir süre boyunca yargılamayı geciktirmesinin doğru olmadığını yukarıda ifade etmiştik.¹⁵³ Ancak artık HAGB kararı ve onun dayandığı mahkûmiyet hükmü için doğrudan kanun yollarına başvurulabilmektedir. Bu nedenle mahkemenin HAGB kararının kesinleşmesini beklemesi gerektiği düşünülebilir. Hatta, HAGB kararının kanun yollarında incelenmesi durumunda ortadan kaldırılması ve hukuk mahkemesini bağlayıcı yeni bir karar verilebilmesi de ihtimal dahilinde olduğundan, HAGB kararına karşı kanun yollarının tüketilmesinin beklenmesi yerinde olur. Yani HAGB kararı verilmesi üzerine, hukuk mahkemesinin bekletici sorun kararından dönerek yargılamaya devam etmesi ve bugüne kadar olduğu gibi HAGB kararını dikkate almakla yetinmesi, HAGB kararının kanun yollarında ortadan kaldırılabilceği düşünüldüğünde doğru olmayacaktır.

Kanun yollarında HAGB kararı değiştirilerek hukuk mahkemesini bağlayan bir karar verildiğinde sorun yoktur, bekleme süresi boşa

¹⁵³ Bkz. yuk. IV, A.

gitmiş olmaz. Ancak ilk derece mahkemesi tarafından verilen HAGB kararı kanun yollarında değiştirilmeyebilir ve o hâliyle kesinleşebilir. Yani kanun yollarının tüketilmesini bekleyen mahkeme için ortada hâlâ bir HAGB kararı bulunabilir. Bu durumda hukuk mahkemesi, kanun yolları sürecinden geçmiş bu kararla bağlayıcı olmayacaksa, kararın kanun yollarından geçmesi için beklenen süre zaman kaybı oluşturabilecektir.

SONUÇ

Mahkemeler önüne gelen uyuşmazlık hakkında bağımsız yargılama yaparak karar verir. Bu bağımsızlık; yasama organı ve idari makamlar açısından söz konusu olduğu gibi diğer mahkemeler açısından da geçerlidir. Bekletici sorun kararı verilmesi de kural olarak bu bağımsızlığa etki etmez. Bir diğer ifadeyle, bekletici sorun kararı veren mahkeme, kararını beklediği diğer mahkemenin verdiği kararla kural olarak bağlı değildir. Ancak bu bağımsızlık elbette mutlak değildir. Beklenen mahkemenin kararı, bekleyen mahkeme için kesin delil etkisi oluşturuyorsa artık söz konusu kararla bağlı olunur. Ceza mahkemesi kararlarının hukuk mahkemesine etkisi bakımından ise özel hüküm (TBK m. 74) bulunmakta ve bu hüküm gereği bir bağlayıcılık ortaya çıkmaktadır. Anılan hüküm, aynı zamanda, hukuk mahkemesinin ceza mahkemesini beklemesi için bir bekletici sorun sebebi oluşturmaktadır. Dolayısıyla TBK m. 74 gereğince bir bağlayıcılık ortaya çıkabilecekse (her iki yargılamada da incelenen vakıalar açısından bir ortaklık söz konusuysa) ve diğer şartlar da mevcutsa bekletici sorun kararı verilebilir.

TBK m. 74 hükmü, sınırlı bir bağımsızlık ilkesi düzenlemektedir. Buna göre, hükmün düzenleme altına aldığı hususlarda bağımsızlık söz konusuysa geriye kalan hususlarda ceza mahkemesince verilen karar hukuk mahkemesini bağlayacaktır. Bu doğrultuda, ceza mahkemesinin mahkûmiyet hükmü, zarar ve kusura ilişkin tespitler dışında hukuk mahkemesini bağlamaktadır. Her ne kadar anılan kanun hükmü beraat kararıyla bağlı olunmadığını düzenlemekteyse de beraat kararlarının türüne göre bir ayırım yapılmaktadır. Örneğin suça konu fiilin sanık tarafından işlenmemesi sebebiyle verilen mahkûmiyet hükmü hukuk mahkemesini bağlamakta ancak suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması veya fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması

sebebiyle verilen beraat hükmüyle hukuk hâkimi bağılı olmamaktadır. Hatta genel bir ifadeyle, kararın ne olduğundan bağımsız olarak maddî vakıa tespitlerinin hukuk hâkimini bağlayacağı da söylenebilir.

Bekletici sorun kararı verildikten sonra ceza mahkemesi, CMK m. 223'e göre çeşitli hükümlere karar verebilir. Bunlardan biri de mahkûmiyet hükmüdür ve bir üst paragrafta da ifade edildiği gibi bu hükümdeki bazı tespitlerle hukuk hâkimi bağılıdır. Ancak ceza mahkemesi, mahkûmiyete karar vermekle birlikte uygulanan ceza politikası gereğince söz konusu hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına da karar verebilir. Bu, gerekli araştırmanın yapılarak sanığın suça konu fiili işlediğinin sabit olduğu sonucuna ulaşıldığını, yalnızca bu sonucun sanık hakkında etki doğurmasının belli süreyle ve sanığın tutumuna bağılı olarak ertelendiğini gösterir. Görüldüğü üzere HAGB kararıyla mahkûmiyet hükmü ortaya çıkmakta ancak hukukî sonuç doğurması askıya alınmaktadır. Dolayısıyla bu suç, sanığın siciline işlenmediği gibi mahkûmiyet kararı da infaz edilmemektedir.

Bekletici sorun kararı veren mahkemenin, ortaya çıkan HAGB kararıyla bağılı olup olmayacağı ise kolaylıkla cevaplanacak bir soru değildir. HAGB kararının, sanığın suç işlediğini sabit kabul eden bir ön tespite dayanması ancak bir mahkûmiyet hükmü gibi hukukî sonuç doğurmaması, bu kararın bağlayıcılığı noktasında tartışmalara sebep olmaktadır. Keza HAGB kararları aleyhine kabul edilen başvuru yolu da söz konusu tartışmada etkili olmaktadır. Kanun koyucunun çeşitli gerekçelerle zaman içinde yaptığı HAGB düzenlemeleri de bu kararların bağlayıcılığı noktasında belirleyici olmaktadır. Bu doğrultuda, en son getirilen 7499 sayılı Kanun'un da önemli bir yeri olduğundan, hukuk hâkiminin HAGB kararıyla bağılı olup olmadığı veya bu kararlardan yararlanıp yararlanamayacağı söz konusu kanun değişikliği öncesi-sonrası şeklinde ele alınmıştır.

7499 sayılı Kanun öncesi dönemde, sanığın suçu işlediğinin sabit görülmesi ve hakkında mahkûmiyet hükmü kurulması üzerine HAGB kararı verilmesi gerekçesiyle bu kararların bağlayıcı olması gerektiği ileri sürülmüştür. Ancak bu görüşün azınlıkta kalmış olduğu söylenebilir. Gerçekten de bu dönemde HAGB kararı aleyhine yalnızca itiraz imkânı öngörülmüştür. Açıklanması ertelenen mahkûmiyet hükmünün denetimden geçmemesi kararın kesinleşmesini önlemektedir. Kesinleşme-

yen bir kararın içeriğinin ise bağlayıcı olması kabul edilemez. Nitekim bir yandan bahse konu karar, hiçbir zaman açıklanmayabilir ve böylelikle içeriğindeki tespitler hiçbir zaman kesinleşmeyebilir. Diğer yandan ise, denetim süresi içinde kararın açıklanmasından sonra kanun yollarında ortadan kaldırılması söz konusu olabilir. HAGB kararının itiraz kanun yolunda incelenmesi de açıklanması ertelenen mahkûmiyet kararının denetlenmiş olması sonucunu doğurmaz. Bu nedenle açıklanması ertelenen mahkûmiyet kararının içerdiği hususların kesinleşmediği ve hukuk mahkemesini bağlamayacağı söylenebilir.

Bekletici sorun kararı üzerine HAGB kararı verilmesi de bu sonucu değiştirmez. Bir diğer ifadeyle bağlayıcılık, bekletici sorun kararı verilmesinin otomatik bir sonucu değildir. Bekletici sorun kararı veren mahkeme, TBK m.74 gibi özel bir hükmün bulunması haricinde diğer mahkemenin kararıyla kural olarak bağlı değildir. Dolayısıyla ceza mahkemesinin kararıyla bağlayıcılık da öncesinde bekletici sorun kararı verildiği için değil, TBK m. 74 düzenlemesi sebebiyle ortaya çıkar.

HAGB kararının bekleyen mahkeme açısından bağlayıcı olmadığı söylenebilirse de hiçbir değerinin olmadığı şeklinde bir saptama yerinde olmaz. Zira HAGB kararının ön şartı mahkûmiyet hükmü kurmaktır. Bu mahkûmiyet hükmünün, CMK m. 223/5 anlamında mahkûmiyet hükmünden tek farkı, hukukî sonuç doğurmasının ertelenmesidir. Her iki hâlde de mahkemenin, gerekli kovuşturmayı yürüterek iddia konusu suçun sanık tarafından ve kusurlu olarak işlendiğine kanaat getirmesi gerekir. Şu hâlde, anılı mahkûmiyet kararındaki tespitlerin dikkate alınması hatta farklı yönde karar verilecekse de bunun tutarlı ve ikna edici bir şekilde ortaya konulması gerekir. Bu sonuç, hem çelişen kararların ortaya çıkmasını önler hem de bekletici sorun kararı verilmekle katlanılan gecikme göz önünden bulundurulduğunda usûl ekonomisine uygun olur.

7499 sayılı Kanun değişikliğiyle birlikte ise HAGB kararına ve dayandığı mahkûmiyet hükmüne karşı istinaf kanun yoluna ve temyiz edilebilir bir karar söz konusu ise akabinde de temyiz kanunu yoluna başvurulabilecektir. Yani mevcut HAGB düzenlemesi, mahkûmiyet hükmü açıklanmış gibi kanun yollarına başvurmaya izin vermektedir. Bu durum, hukuk mahkemesinin HAGB kararıyla bağlı olmaması yönündeki uygulamanın en büyük dayanağını ortadan kaldırmıştır. Zira

mahkûmiyet hükmünün kapsamındaki maddî vakıa tespitlerinin daha sonra değiştirilme, kaldırılma ihtimali ortadan kalkmakta ve bu tespitler kesinleşmektedir. Öte yandan HAGB kararının mahkûmiyet hükmünün hukukî sonuç doğurmasını engellemesi, kişinin sanık sıfatını taşımaya devam etmesi ve denetim süresi içinde hükmün ortadan kalkma ihtimali, bağlayıcı etkinin oluşmasının engelleri olarak varlığını sürdürmektedir. Ancak anılan Kanun değişikliği, sayılan bu sebeplerin etkisini de önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu sebeple artık açıklanması ertelenen mahkûmiyet hükmündeki vakıa tespitlerinin, hukuk mahkemesinde bağlayıcı kabul edilmesi açısından normal bir mahkûmiyet hükmünden farkı kalmamıştır. Hukuk mahkemesine etkinin, tıpkı diğer hususlarda olduğu gibi, HAGB'deki hukukî sonuç doğurmama kuralının dışında kaldığının açıklığa kavuşturulması yerinde olur.

Kaynakça

Kitaplar

- Aras Bahattin, Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.
- Arsalan Ramazan/Yılmaz Ejder/Taşpınar Ayvaz Sema/Hanağası Emel, Medenî Usul Hukuku, 9. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2023.
- Artuç Mustafa, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010.
- Aşık İbrahim, Medenî Usul Hukukunda Bekletici Sorun, Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Atalı Murat, Pekcanıtez Usûl-Medenî Usûl Hukuku, Cilt 3, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Baştürk İhsan, Hükmün Açıklanmasının Ertelenmesi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.
- Belgin Güneş Derya, Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Bakımından Etkileri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019.
- Centel Nur/Zafer Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 21. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2022.
- Erdönmez Güray, Pekcanıtez Usûl-Medenî Usûl Hukuku, Cilt 2, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Eren Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 28. Baskı, Legem Yayınevi, Ankara, 2023.
- Gökçen Ahmet/Alşahin M. Emin/Çakır Kerim, Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2024.
- Görgün L. Şanal/Börü Levent/Kodakoğlu Mehmet, Medenî Usûl Hukuku, 9. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- Günay Erhan, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.

- İpek Ali İhsan, Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010. (Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması)
- Karşlı Abdurrahim, Medeni Muhakeme Hukuku, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020.
- Kılıçoğlu Ahmet M., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 27.Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2024. (Borçlar Genel)
- Kumbasar Enver, Hükümün Açıklanması Geri Bırakılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.
- Kuru Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt 3, 6. Bası, Demir Yayıncılık, 2001. (Cilt 3)
- Kuru Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Cilt 5, 6. Bası, Demir Yayıncılık, 2001. (Cilt 5)
- Kuru Baki, Medenî Usul Hukuku El Kitabı, Cilt 2, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020. (El Kitabı)
- Oğuzman M. Kemal/Öz M. Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 2, 16. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021.
- Özbek Veli Özer/Doğan Koray/Bacaksız Pınar, Ceza Muhakemesi Hukuku, 17. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024.
- Özekes Muhammet, Pekcanitez Usûl-Medenî Usûl Hukuku, Cilt 2, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Öztürk Bahri/Tezcan Durmuş/Erdem Mustafa Ruhan/Sırma Gezer Özge/ Saygılar Yasemin F./Alan Esra/Özaydın Özdem/Erden Tütüncü Efser/Altınok Villemin Derya/Tok Mehmet Can, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- Pekcanitez Hakan/Atalay Oğuz/ Özekes Muhammet, Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı, 12. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2024.
- Tandoğan Halûk, Türk Mes'uliyet Hukuku, Tıpkı Basım, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010.
- Tanrıver Süha, Medenî Usûl Hukuku, Cilt 1, 5. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2024. (Cilt 1)
- Tanrıver Süha, Medenî Usûl Hukuku, Cilt 2, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022. (Cilt 2)
- Toroslu Nevzat/Feyzioğlu Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, 22. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2023.
- Umar Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.
- Ünver Yener/Hakeri Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku, 18. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021.
- Üstündağ Saim, Medeni Yargılama Hukuku, 7. Bası, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 2000.
- Yalçın Can, Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Yenisey Feridun/Nuhoğlu Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- Yılmaz Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Cilt 3, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

Makaleler

- Akcan Recep, "Yargıtay Kararlarındaki "Güçlü Delil" Kavramının Hukuki Niteliği", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2004, C. 12, S. 1-2, s. 7-24.
- Çınarlı Serkan/Arslan Hızal Sevinç, "Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılmasının Memuriyete Giriş ve Memuriyetin Sona Ermesine Etkisi", *Terazi Hukuk Dergisi*, 2017, C. 12, S. 134, s. 15-30.
- Dişel Buse, "Ceza Mahkemesinin Mahkûmiyet Kararının Hukuk Mahkemesi Kararına Etkisi ve Bekletici Sorun Yapılması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C. 11, Özel Sayı:2009, s. 183-224.
- İpek Ali İhsan, "Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının Hukuk Mahkemesine Etkisi", *Terazi Hukuk Dergisi*, 2012, C. 7, S. 67, s. 83-88. (Hukuk Mahkemesine Etkisi)
- Kapancı Kadir Berk, "Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Mahkemesi Kararlarına Etkisi (TBK m. 74)", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, C. 7, S. 1, s. 511-552.
- Kaya Emir, "İnsan Hakları Açısından Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması", *Ankara Barosu Dergisi*, 2013, S. 3, s. 411-436.
- Keskin İbrahim, "Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararları ve Disiplin Soruşturmalarına Etkisine Dair Bir Değerlendirme", *TAAD*, 2023, S. 54, s. 1-38.
- Kılıçoğlu Ahmet M., "Haksız Fiillerden Sorumlulukta Ceza Hukuku ile Medenî Hukuk İlişkisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1972 C. 29, S. 3-4, s. 185-225. (Ceza Hukuku ile Medenî Hukuk İlişkisi)
- Özbek Veli Özer, "Sekizinci Yargı Paketi Olarak Bilinen 7499 sayılı Kanun'un Ceza Hukukuna İlişkin Olarak Getirdiği Bazı Hükümlerin Değerlendirilmesi", *Ceza Hukuku Dergisi*, 2024, S. 54, s. 17-41.
- Özgenç İzzet, "Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması", içinde; Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Sempozyumu (3. Yılında Yeni Ceza Adaleti Sistemi), Ed. Bahri Öztürk, 2009, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 50-59.
- Pekcanitez Hakan, "Bekletici Sorun", *Ege Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1980, C. 1, S. 1-4, s. 249-275.
- Sencer Sıla/Kurşun Ali Suphi, "Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılmasının Hukuk Davalarına Etkisi", *Terazi Hukuk Dergisi*, 2017, C. 12, S. 129, s. 33-49.
- Sezer Yasin/İpek Ali İhsan, "Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılmasının Kamu Personel Hukukuna Etkileri", *TAAD*, 2010, C. 1, S. 3, s. 43-74.
- Taneri Gökhan, "Ceza ve Hukuk Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi", *Adalet Dergisi*, 2015, S. 51, s. 75-97.
- Tok Ozan, "Ceza Mahkemesi Kararlarının Hukuk Yargılaması Üzerindeki Etkisinin Hukuki Niteliği Üzerine", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, C. 22, S. 2, s. 437-464.
- Yılmaz Enes, "Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararının Sanık Hakkında Sonuç Doğurması Üzerine Bir Değerlendirme", *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, 2021, C. 1, S. 2, s. 269-292.